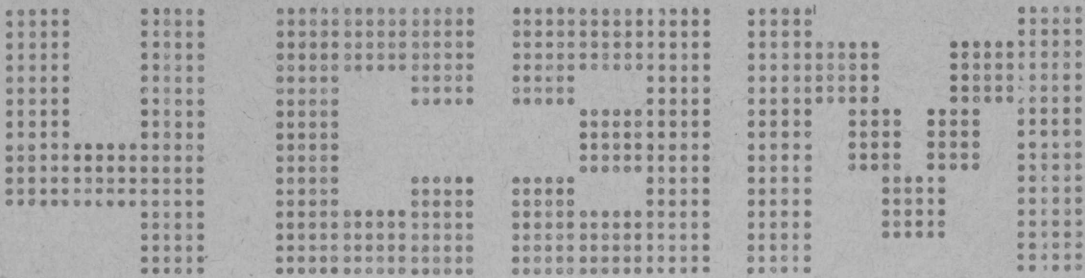
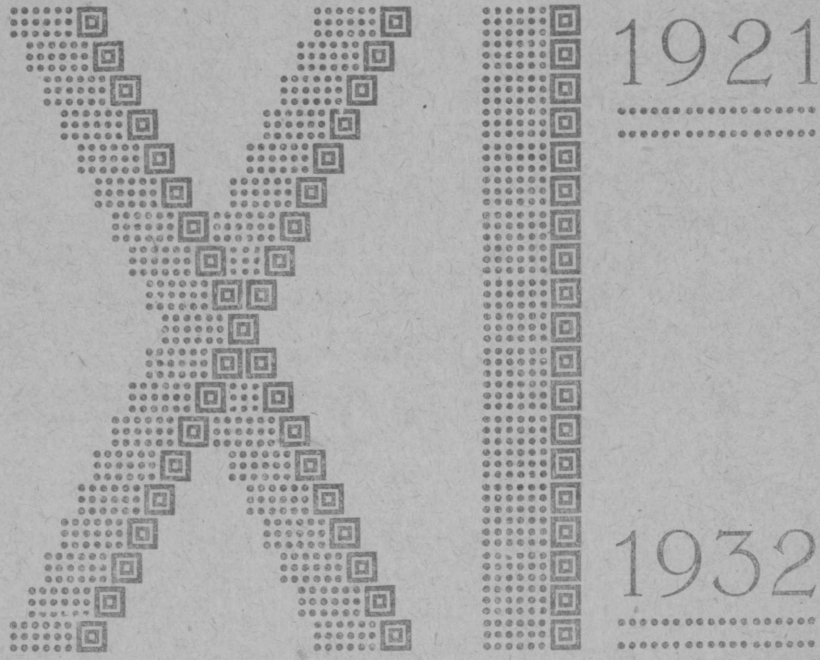

НПЗД-1
4

№ 4-(22) 1932 Фэвраль

МАРЫ АВТОНОМ ОБЛАСТЬЛАН

И ШОН. ЛУАТКОКТИМШЫ ИНЖЫ ТРУЙЫШ МАРЫ
ХАЛЫК КОМУНИСТ ПАРТЫ САГА ЭЧЭАТ ПЫТ
ЦЫМЫРГА; ВЪЦ ИАШ ПЛАНЫН ОСТАТКА НЫЛЫМШЫ
И ВЪЛВАЛЫШ ПАШИАМ БЫТЭН ШОКТА

В у й л ы м а ш.

	Стр.
АНЗЫЛ СТАТЪА	Маробластглан луатик и шон 1.
” “	XVII-шй партконференцйи рэщймашвлэжйм цилэ труйыш халыквлэ пэлэн шошты 10
ВАЛЬКОВ.	Анзыц кэят 13
Г. КРОЛИКОВ	Ылэмаш вашталтэш 16
КОСТАТЬЭЙЭВ ГУР.	Тошты Ёлэмашым пыток ташкэн шуэнэ 17
ФЭР-СИДУК.	Индустрим луктэнэ 19
ОЛЬОКАН ПЭТЬУ	Ма укэ тйдым ит кйчэл 20
ДОКТЫР	Ёрвэзывлэлэн вашталтшы цэрвлэдон пыт кёрэдэл шалгымыла 22
АЛ. СВЭТЛОВ.	Двурешник 25
Н. Цвэтков Т. Шатров К. Микракова }	Кныгавлэ, журналвлэ тйшлэмаш пашам тйгялбнэ 30
	Ышкэ туан йылмыдам йажон пэлэдэ вара 40

Пйзйрнбйк йлышы халыквлдн автоном рспублыквлм, областвлм октябйр рэволюци пуэн, хозйстваштыш лүлтэн, шәрэн, йшкә йблмн культурыштым, искусствыштым йштәш йбнйм пуэн, цилә статван анцыц кәшй мол халыкым поктән шоаш палша.

Цилә халыквлн хозйстваштым дә культурыштым иктөрәш толтымывлм (нбэрэвнствывлм) йамдымыкы ижй национальный вопрос рәшййәлтмй лиәш. Халыквлә лоштыш „Лачокшы иктөрәш толтымывлм йамдымаш шукаш шывшылтшашлык. Пәрви кодшы йбймәштйш халыквлм пйзйртймәшвлә дә колонивләштйш рабствывлә ваштарәш пыт кйрәдәлмәшйм тәргә“ манын ВКП(б)-ын X-шы погынымаш кәләсән дә ти тәрсйрвлм кәрәк кыцә дә пыт йамдаш лин.

Кйзбйт хозйствннә дә культурна когон шуки анцылатән. Вбц йәш планын кымшы рәшйшәшлык инок социализм экономикйн нбгыцшйм йштән шоктәннә. Совет Сойузыштыш анцылатән шалгышы халыквлә палшымыдон пачәш кодшы халыквлә йбймй вәрвләштй промышльннствым, сола хозйствам дә, культурым кәләсәнәт мыштыдымы кйзбйт шәрбймй. Ти гишән шукы примәрвлм анчыкташ лиәш. Халыквлә лоштыш иктөрәш толтымывләт йамынок миәт.

ВКП(б)-ын тиун эртйшй XVII-шй конфэрәнцй, кокымшы вбц йәш планым анчымыжы годым, пәрви пйзйрнбйкйн йлышы халыквлә донышы сырйо ылмаш вәрвләәш кого комбинатвлм йштәш лин.

Маробластьштынаат промышльннствым, сола хозйствам дә культурым пәрвиш доцын попәнәт мыштыдымыла когон лүлтән колтымы.

Вбц йәш планын остатка нбйбймшй и пәшә йштймй дон кокымшы вбц йәш планым йштәш йәмдбйбймәш жәп лошты Маробластьланна луатик и шомы празныкым мә тәнә, март 1-шй кәчбн, эртәрәнә.

Йштән шоктымашвләнәм, дә цилә ситбдймәшвләнәм ти кәчбн мälәннә пыт анчән ләктәш кәләш дә анчыкыла йштйшәшлык пәшәвләнәм тйшлән ләктәш кәләш.

ВКП(б) ЦК, Угарман Крайком, Обком вйктәрән мимбдон мәнмән Мар-

областьштына социализм строймаш пәшәнә кымдыкешок когон шуки анцылаталтын. Парты шудймбдон областнам индустрийнғдәнә.

Областьштыш народный хозйствашкына 1930 ин-14 мбйльон дә 720 тйжәм тәнгәм пиштәннә ылыы гбнй, 1931 инжбй 20 мбйльон дә 660 тйжәм тәнгәм пиштәннә, 1932 инжбй кокпайымат утла—45 мбйльон тәнгә нәрбйкйм пиштәнә.

Цилә хозйстванам, культурнам йбнәштәрбйшй ббджәтнә кушкынок миә. 1930 и дон тәрәштәрәнә гбнй 1931 ин ббджәтнә 26 проц. кушкын, 1932 иштй 1931 и гбйц 24 проц. шуки кушкәш. Крайыштыш ббджәт гбйцәт шукирак областыштыш ббджәтнә кушкын миә. Партын национальный польитбйкй тәр вйдймәшйм тидй анчыкта.

Государствы промышльннствнн (шбйргй промышльннств гбйц пасна) валовй улы цилә продукция ләкмәшбйжбй и гбйц инок кушкын миә. 1930 и дон тәрәштәрәш гбнй, 1931 ин 18 проц. кушкын кән, циләжбй 13 мбйльон дә 165 тйжәм тәнгәш ләктын. Тидй мам анчыкта? Областьнам сола хозанлык сырйоан (аграрно—сырйәвй) гбйц индустриально—аграрный областышкы сәрбймбнәм тидй анчыкта. Шбйргй промышльннств продукция ләкмәшәт 1931 ин 39 проц. кушкын.

Кыды промышльннств прәдприйәтй вләжбй („Красный Волгар“, каваштым йштйшй завод), производствы програмыштым утыдон тәмәнбйт, кыдыжы гбнй (Красногорка лбс завод, стьокла промышльннств) шафйлан кодын миәт. Цилә прәдприйәтбйвлм нәлшәш гбнй, 1931 ин 11 тбйлзбйштй продукция ләкмәш програмым 85 проц. йштән шоктымы, пәшә ашындарымаш—111,4 проц. пәшә тәр—112 проц. кушкын. Продукцин йшкбйлән шагалмаш әкбйм, кавашты прәдприйәтбй гбйц пасна цилә прәдприйәтывлә лүлтән вәлә колтәнбйт.

Програмым йштән шоктымашты махань вйрвлә (причинбйвлә) вара әптйртәнбйт? Ровочйвлә постарымашым органьизуйән мыштыдымвләнә, планым вйкок йштән мыштыдымашвләнә, мылыың, йугатан пәшәм йштймбнә, обәзличкбй, уравниловкы дә пәшәм йштймәштй йшкә вбләц отвәтствә-

нбостыым карандымашвләнә әптүртәнбт. Мытыкыракын попышаш гбнь, Сталин тәнбн кут условижым бльбмашкы пыртыдымашвләнә когон әптүртәнбт. Сталин тәнбн кут условижым бльбмашкы пыртән шоктәнә гбнь вәлә, ти прорыввләнәм төрлән кәрдбнә. Цилә хозайствынбквлә, совет ровотныквлә дә цилә труйыш халыкшат, ик минутәшәт тидым мондышашлык агыләч.

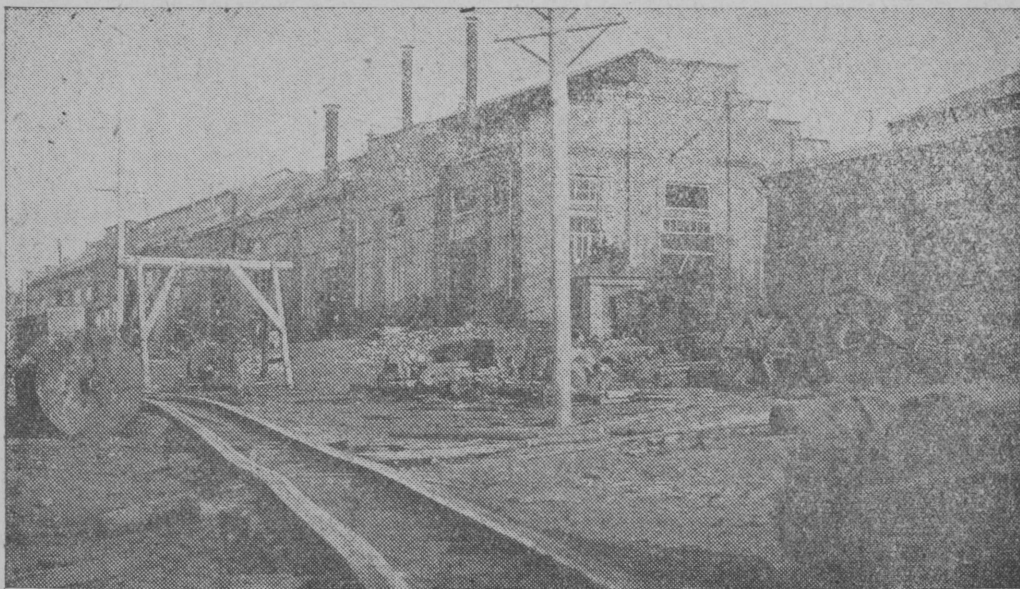
Прәдприятывләм угыц стройымаш пәшәнәәт когон шәрлән. И гыц и йбдәок прәдприятывлә стройымашкы капиталым пиштбмбнә кушкәш. 1930 ин 3 мблыон дә 896 тбжәм тәнгәм пиштбмб, 1931 ин 6 м. дә 838 т., 1932 иштбжб 34 мблыон тәнә нәрб шәләтбмб лиәш.

Йошкар одашты ләсзавод дә кого кырпыц завод стройымы, Йүрнбштб кавашты бштбмб завод, Тумәрбштб ләс пилымы кого завод, Оршанкыштб, Сәрнурышты, Торйальшты итбнбм йөндәрән бштбмаш нбл заводым дә нинб гыц тыгыдырак молы прәдприятывләмәт, әчә стройәннә. Сәк когожок Лопатын комбинатым стройымашна ыләш. Сәндәлбкнбм индустриәнмаштбш „518“ шотышкы Лопатын комбинат пыра. 1931 ин пйтәрлиш цәроташ пәшәжбм ходышкы

колтымы. Маробластыштына, октябвр рәволюци йактә, тидб омыныштынаат ужтымына ыләш. Халыквлә лоштыш ик төрәш толтымывләм (нбравәнствывләм) йамдымашты, комуньист партын польбтыкшб пиш раскыдын тиштб кайәш. Тиләц пасна, планчышкы пырыдымы пу трувалләм бштбмб завод әчә стройалтәц. Циләжб ти заводышкы 1,5 мблыон тәнгәм пиштбшәшлык ылына. Кызбт, мәталана ситбдбмаш годым, ти завод пиш кәрәл ыләш.

Прәдприятывлә стройымаштынаат ситбдбмашвләнәм анчыктыдә акли. Пәшәм мылын бштәнә, планвләм вәрәмәштб шагалтән ана кәрдт, пәшәм органьизуйән ана мышты. Анцыкыла стройымаш пәшәштбнә ти ошипкәвләнә мәнмәм тымдышашлык ылыт.

Пйтәришб вбц иәш планнам, Обиспоаком утвәрждәйбмбм, мә утыдон бштән шоктәннә. Сәббндонок вәт, 1931 ин вбц иәш планна вәс пачаш анжымы дә когоэмдбмб. Ти когоэмдбмб планышкы тәвә махань кого прәдприятывләм стройаш пырташ линнә: Маргрәс, Лопатынбштбш пумага бштбмб комбинат, Ильәтбштбш ләс пилымы комбинат, Тумәрбштбш ләсохимичәски комбинат дә молы

„Красный Волгарь“ затоныштыш пароходвләм төрлбмб завод.

предпријативляят. Ти предпријатив-
вләм стройашок манын, ма пыт крә-
дәлшәшлык ылана.

Пәрви маробластьыштына Йыл
гьц пасна корнынааг укә ылыы. Кь-
зыт областной цәнтьрнәм молы рәс-
публык, областвлә дон 1.5т ныи
корны пижыктә. Тьләц пасна, льәс
шывштымы кьртныи корны важыкна
(вәткьнә) эчә улы. Тидь Кырык ма-
ры районуштына (Дубовая-Мадары)
ыләш. Ти кьртныи корны важыкым
Йошкар-ола дон пижыкташ лимь. Ти-
дьим бьштән шоктымыкы, Кырык мары
районын хозайствьйь дә культуржы
эчә кушкәш тьнгәләш.

* * *

Кид пәшә хәдьр (кустарный) про-
мышльәнөстьнаат шәрләнөк дә цәт-
кьдәмөк миә. 22 тьжәм кид-пәшә
хәдьр мастарвлә гьц 61 проц утла-
жы ушәмьшкь пижыктьмь (копери-
руйымы). 1931 иштөк 49 проц. утла
кид пәшә хәдьр мастарвлә ушәмьш-
кь пырәньт.

Кид-пәшә хәдьр промысльәнөс-
тьын улы цилә продукция ләктьшәшь-
жьм 1930 и дон төрәштәрьшәш гьнь,
5 мьльион дә 749 тьжәм тәнгә гьцьн
12,5 мьльион тәнгә йактә 1931 ин
шон—119 проц. кушкын. Цилә обла-
стьыштыш народный хозайстваштына
кид пәшә хәдьр промысльәнөстьын
продукци ләкмәшьжь 1930 ин 6,2
проц. ылын, 1931 иштө 11,8 проц.
йактә шон.

Кид пәшә хәдьр промысльәнөс-
ты тәхәнь бьштән шоктымашвләнә
ылыт гьньәт, ситьдьмәшвләнәжәт
пүлә ылыт. Производствь программым
шукы бьштән шоктыдымашна улы.
Тәвә мазар процент вәлә бьштән шок-
тымы: дрәвсойуз—80%, химсойуз 50%,
промсойуз—60%. Айыртәмьнок кь-
зытәш пиш кәрәл химсойуз пачәш
кодьн.

Кид пәшә хәдьр промысльәнөс-
ть пәшәшть видән мыштымашна укә,
ашкыла йьдөк манмы ганьы бәсхо-
зайствөнөс кайәш. Пыт шагалмы-
кынажы, тишть шукы анцькы кән
кәрдьнә. Кид пәшә хәдьр промыс-
лым областьыштына шәрән колташ
пийш шукы сәмән условивлә ылыт.

Маробласть кымдыкыштына 62%
шьргь ыләш. Сәдьндон, областьнан

экономикьн тьнгьжь, анцькылаат хо-
зайстванам шәрән, пингьдәмдән кол-
тымашты шьргь пәшәна ыләш. Об-
ластьыштыш народный хозайствашты
шьргь продукция ләкмәш 40 мьльион
тәнгәшәт утла ыләш.

Шьргь пәшәна ашындаралтшы,
чьнь дә йажон бьштәлтшь манын
кьзыт ма тьдьим совсәмөк вәс ста-
тьян сәрәл колтәннә. Фаврик, завод-
вләштьшьлә пәшәм тьнгәльннә. Пә-
шәна кьрьлтәөк бьштәлтшь манын
йори кадырым организуйәнә. Кады-
рым организуйымаштына бьштән
шоктымашнәт (достьижәньбьнәят)
улы, 1931-шь ин, шөшым, кадырыш-
тына 1806 эдәмвлә ылыныт гьнь,
1932 ин йанвар тьлзәш 2656 эдәм
йәмдьлән шоктәннә. Марынвлә 28%
ылыныт, кьзытшь 37% шоктымы.

Кадырлан ьлььшвләмәт (казармы-
вләмәт) йәмдьльмь. Тьнгә гьньәт,
кьзытшь эчә нинь ак ситәү, 80%
кадырлан вәлә ситәт. ьлььшвләм кь-
цә гьньәт дә ситәрьмьлә, дә эчә
анцькылаәш йәмдьльмьлә. Мондаш
ак кәл: 1932 ин кадырым 6000 эд.
йактә шокташ лимь. Тьтә программа-
нам ситәрән, бьштән ана шокты.

1931 ин остатка кварталжым (кь-
м тьлзьм) нәлшәш гьнь, программа
дьәловөй льәс йәмдьльмәшть—75,8
%, пу йәмдьльмәшть—44% вәлә си-
тәрьмь; шывштымаштыжы гьньбь
39% вәлә ситәрьмь.

Ма вара тормыжла? Пиш нәль пә-
шә, әль пәшәнәм бьштән ана мышты?
Виржь нәльшть агыл. Програмым
утыдон ситәрән мишь льәстранхо-
вләят ылыт. Кугу-Кокшан дә Звө-
ньгово льәстранховлә 129%, Мор-
кински 139%. Пыт шагалына гьнь,
бьштән шоктәнә. Сталын тәнгьн 6
условижьм вәлә минутәшәт мондаш
ак кәл, ьльмәшкь пыртән шалгаш
кәләш. Мәнмән тидь укә: ровочьй-
вләм организуйән ана мышты, кадыр
йәмдьльмәшым опортуныствлә сә-
мьнь анчәнә, тошты сәмьн пәшәм
бьштәнә, у сәмьн йөнәштәрәш ана
цацы, ьлььшвләм пыт бьштәш ана ца-
цы, худан снабжайәнә, спәциальист-
вләм йачан йәмдьләнә. Соцсорөвно-
ваньым дә ударньчөствьм цилә вәрә
пыртән шоктымы агыл.

Кулакәт тишть когон тормыжлаш
цаца, ровочьйвләм шьргьшкь кәәш

царя да эчэ казармавлашкынаат кынамжы нэржым кэрэш. Кулак ваштарэш пыт шагалаш кэлэш. Профсоюзвлэят тидым ак ужэп, культуру пашам худан видат. Кыды лэстранхозвлэштыжы пашам йажон вктарятат, когон аңылатат. Морки дон Звэньигово лэстранхозвлэм нэлэш. Тыштакэн паша пиш когон ашындаралтэш, ровочыйвлэ нормын утыдон ситарят: рошы 10 кубомэтэр йактэ шокта, шывштышы 5-7 куб. м. йактэ, мол лэстранхозвлэштыжы гыньы 2-3 куб. м. вэлэ ситарят.

* * *

Областыштына шёртгы хозайства дон ик төрөшок сола хозайствана толэш. Сола хозайстван продукция лакмашыжым цилэ халык хозайстван продукция дон төрөштэрышаш гынь 40% йактэ шоэш. Солоштыш польитыкым парты төр видымдон солам социализмшыкыла сэрал колтэнна. Имэштгы шошым удымаш кампаньым эртэрымашэш 45 проц. нэзэр, кыдалаш хресань хозайства колхозышкы ушнэн шоктэнит ылы. Йёрым-йёрвэш колхозвлэм бштэн, кулакын класс ыламыжым йашток йамдэнэ манмы лозунгым ёлымашкы пыртэнэ.

Тилэц пасна, имэштгы шошым эчэ мол ёштэн шоктымашвлэнаат ылыт: сола хозайства продукция лакмаш пүла кушкын, удым вэрём шарымы, тыэхнычэски культурым пүла удымы.

Сола хозайства продукция лакмаш 1930 ин 38 мёльион тэнгаш ылын гыньы, 1931 инжы 41 мёл. да 770 тйжэм тэнгашкы шон. 1930 ин цилэжы 424 тйжэм гектарём удымёй ылы, 1931 инжы 468 тйжэм гектарышкы шоктымы. Социализм сэктырён (совхозвлэн, колхозвлэн) удымашыжы и гыц ишкы кушкын миа. 1929 ин цилэ удым вэрыштгы нынын удымаш 2 проц. ылы, 1930 ин-10 проц., 1931 ин-33 проц., 1932 ин 64 проц. йактэ шошашлык. Социализм сэктырён продукция лакмашыжы 1932 ин 59 проц. лишашлык.

Сола хозайствашты тыэхнычэски базым бштёмаштат ма шуку аңылатэнна. Шагауы дон косульам карандымыкына, кого сложной машинёвлэм да тракторвлэм сола хозайствашкы пыртымаштат шуку аңылаты-

машна улы. Цилэ сола хозайстваштыш пашавлэм бштёмаштёй машинёвлэ тинэр процентём ситарят: плугвлэ-95 проц., пёрцём итёррайём машинёвлэм-96 проц., удым машинёвлэ-75 проц., шуды цымырымы машинёвлэ-56 проц., киндёй цымырымы машинёвлэ-60 проц., кёлтэ шимы машинёвлэ-80 проц. Машинё-трактор станцивлэ кокты ылыт, аңыкыла эчэ 7 станцим бштэн шоктышашлык ылына. 1932 ин ик станци Кырык-Мары районэш лиэш.

Шурны лэктёшём лүктымаш манман сэк кого пашанэ кызыт ылэш. Ти пашаштёй капитализман сандэлыквлэ гыц шайылан кодынна, нинём эчэ поктэн шотэла. Сола хозайстваштынаат ти сандэлыквлэм поктэн шоаш да эртэн кэш манын, промышленыстыштышлаок сола хозайства нам ёндэрэш кэлэш.

Колхозвлэштёна цилэ йиш киндёнок шурны лакмашыжы лүлтэлтён. Йэдинольичнёй сэктыр дон түрөштэрэнэ гыньы, төвэ ма кайэш: колхозышты ик гектаргыц 8,4 цэнтнёйр ыржа лэктён, колхозыш пырыдымы хозайстваштыжы-8,2 ц. вэлэ; шёлыб колхозышты-6,2 ц., колхозышкы пырыдымы хозайствашты 5,8 ц. вэлэ.

Колхозвлэнэ кушкын да шарлёнок миа. Иктэ иак пёлак пэрвирак колхозвлэнэ изивлэ ылазёвё, иктёр нэлын аңышаш гынь, тынам ик колхозэш 15-17 хозайства вазэш ылы, кызытшы 26 хозайства вазэш.

Колхозвлэн хозайстваштым да паша шёндёмашыштём пингёдэмдэн шоктымаш колхоз стройымашты кызыт сэк кого пашанэ ылэш. Большэвик сэмэн 3-шы шошымшы удымаш тынгэламышэш тидым кэрэк ма да пингёдэмдэн шошашлык ылына. Тынам вэлэ цилэ ситёдымашвлэнэ йамыт, шурны лэктёшнё лүлтэлтэш, кыдыжы эчэ ынгёлен шотыдымы труйыш хресаньвлэ колхозышкы пырэн шот. Колхозвлэн хозайствам лүлтэн колташ да колхозвлэштёй паша шёндёмашём пингёдэмдэн (органьизационно-хозяйствэное укрепление) колташ ВКП(б)-ын ЦК да колхозцэнтёр лёмын постановляёнёвлэм тэнэ лыктыныт. Ти постановляёнёвлэштёй бштёшашлык пашанэм вктэрэн,

пингидэмдэн колтымаш гишан пиш раскыдын анчыктымы. Ти постановльэньывлэм цилэ колозныквлалән ынгылдарән шокташ кэлэш. Паша ашнымашнам ужын, тьинәм ышкэт ылышкы труйыш хрәсәнвлә тәнэок вара колхозышкы пырән шот. Колхоз стройымаш пашашты Сталын тангын кут условижым ылымашкы пыртән шокташ кэлэш. Тьинәм вэлэ колхоз хозайстван паша шьиндымашым пингидэмдэн шоктәнә.

Бидә вольык урдышашнам нәлшаш. Сола хозайстваштына цилә продукция ләкмәшткы 24%-шым вольык урдымаш пуа. Вольыкым ашныш областыштына шуку услови улы. Тынә гынәт, ти паша кызыт йактә ышкә лимбжы (самотыок) дон вэлэ лиәлтын. 1931 ин цилә вольык вуй чьидемьин. (Учотна худан шьиндымәт лачокшымок чьидемьым пыт пәләш акли.)

Вольыкым ашнымаштына кулак анчыкыла кәмәшнәм шуку аьптыртән. Тьидын мутымыдон, кыды хрәсәнвләжы, вольыкым ашнән лыктын кәрдыт ылын гынәт, шуку вольыкым кэлэш-агәшлә шышкылыныт. Зәмәльней органвләнәжы Обкомын кокымшы пләнумын дырәктьивым дә Обикын лымын лыкмы постановльэньыжым ылымашкы пыт пыртән миәш цаьыдәлыт, опортуньыствәләлә ачәныт. Вольыкым кэлэш-агәшлә йори шышкылымь ваштарәш кьирәдәләш мә пыт шагалшашлык ылына. Ти пашашкы милицим вэлэ агыл, цилә колхозныквләм дә солаштыш бәднәквләм шывшаш кэлэш.

Брвзэы вольыквләм кольәктивләдон куштән лыкмашдон вольык ашнымашнам шуку анчыкы лүлтән колташ лиәш. МТФ-влә дә СТФ-влә ти пашам йөнәштәрән колтышашлык ылыт. Обкомын кокымшы пләнумын рәшәнны паштәк МТФ-влә 100% организуйымы ылыт, вольыквләжы гынәы 72% йактә вэлэ шоктымы. СТФ-вләм организуйымаш паша йачан кәә, 47% вэлэ ситәримы.

Мәнмән областыштына кормовой базы (вольык пукшым качкыш вәр) ситә. Шуку вәржым мә эчә ана пользывайы. Вольык ашнышы организацивләнә цилә кормы вәрвләм анчыкыла пәлән нәләш кэләш. Большэвик сәмән кымшы шошымшы үдымаш

планышты кормовой базым ыштәш лимбим кәрәк ма дә ыштән шоктышашлык ылына. Вәж сәскәвләм дә силослык кушвләм (растьәннывләм) айыртәмьинок шьиндән, үдән шокташ кэләш. Тьинәм вэлэ вольыкнам пашыктәрән колтән кәрдына.

Колхозсойуслан дә зәмотдәллән вольык ашнымашым, пашымашым тәнә кәрәк мә дә аңылтән колташ кәләш. Обкомын дә Обикын, дырәктьиввләм ылымашкы пыртән шоктымыла.

Ма цилә улы кәртмьинәм нәлбн шоктәнә гынәы вэлэ, вольыкым кәләш агәшлә пушмы ваштарәш пыт шагалына гынәы вэлэ, социализм сәмән вольык ашнымашнам аңылтән колтән кәрдына, әртш ин ылышы прорывым ләвәдына.

* * *

Октявьир рәволюци йактә мары халыкын культуржы пиш шайылыкы ылын, кодын миән, культуржат укә ганьок ылын, манаш лиәш. Проги мназивлә гьц пасна, кооракын тымәнмәш шковлә укә ылыныт, тьинәлтш шковләжәт шәән-шәән вэлэ ылыныт. Нәзәр тьәтәвлән прамой вьиргәмьышткы укә ылынат, тымәнмәш каштын кәртәлыт. Когорак шковләшткы, гимназишткы моло тымәнмәш итәт шаны ылын: пайан, кулак тьәтәвлә вэлэ тымәнмәш кәрдыныт. Мары бьдырәмәшвләжы гынәы воксәок тымәнмәш манаш лиәш. Шүды бьдырәмәшткы кок бьдырәмәш утларак вэлэ тымәнмәш. Йэваньыла дә мольтвьиньквлә гьц пасна, мары йьлмән кньигвләнә укә ылыныт. Школвләшткы рушла йьлмьидон тымдәнәйт. Рушла йьлмьим ынгылаш нәлйәт тымәнмәш шанышывләжок шуку пырәжәнәйт. Сәдындон хьтә махань учрәждәнны пашашткы гынәт, марынвлә воксәок укә ылыныт, манаш лиәш. Лач попвләм вэлэ марынвлә ло гьц труйыш халыкым алталаш тымдаш цаьәнәйт. Марын тьәатырвлә укә ылыныт. Музык дә мол искусствы ик вәрышток шалгәнәйт, анчыкыла ниньим лүлтән колташ иктәт цаьыдәлыт.

Октявьир рәволюци мары халыкын автономим пумыкы ижы, культурна анчыкы кәәш гынәлбн. Марокблать ланлуатик и шомы кәчәш куль-

тур пашашты пиш когон ашындарэн-
нә.

Комунист партыын XVI-шы погы-
нымашын всэобщый обучэный (цилэм
тымдымаш) гишан лыкмы рэшэны-
жым бйлымашкы пыртэн шоктэннә.
Тымэнышашлык 8-11 иаш цилә бйрвэ-
зйвлә бйдырвлә гыц 98 проц. школ-
вләштй тымэныйт. Лач йасыланышы-
влә дә ышдымывлә вэлэ тымэнымаш
гыц кодыныт. Подросткывләят цилән
тымэныйт. Кызйит цилә икшйвйвләм
шбм иаш тымэнымаш шковлә гач ты-
мдэн ләктйш тынгалбйннә. 150 школым
угыц пачынна. Шукыжок мары школ-
влә. Коговләмат тэнэ тымдэн шоктэ-
нә. Май тйлызй иктймшй кэчэш иктй
кодтэок тымдэн лыктына.

Когоракын тымэнымаштйш анцыл-
тымашна кайынок-кайэш. ШКМ, ШКС
влә гыц пасна 18 тьэхныкумвлә пач-
мы, 8 тьэхныкумжы учйтбйвләм
тымдэн лыкшы ылыт. 1931 ин пэда-
гогичэски ВУЗ дә Ком. ВУЗ-ышкы
йәмдылымаш группы пачмы. Тэнэ эчэ
Ком. ВУЗ-ым пачаш лимбй. Тылэц
пасна, мары тэатырна улы, кок драм-
студйи дә ик музыкым тымэнымаш
студйи ылыт.

Туан мары йблмән кныгйвләм ка-
зэтвләм журналвләм лыктына. Кны-
гйвләм лыкмашна эчэ шайылан кодын.
Тынгалтшй шковләштйнәят эчэ цилә
групывлән марла кныгйвлә укэ
ылыт. Блшывләжат ак йарэп, тош-
тэмбйнит.

Тэнэ кэрэк ма дә шковләштй ть-
мэнымбй кныгйвләм цилә групывлән
лыктын шокташ кэлэш. Тылэц
пасна, сблнбй, тьэхнык, халыклан кэ-
рәл (массовый) дә мол льбтйэратурым
лыкмыла.

Культур пашаштынә ситбйдымаш-
вләнәят ылыт: полбтйэхнызмбйм
пыртэн шоктыдэлнә, шковләнән дә
тымдышывләнән палшымашна чбдбй,
тошты овуцавлә аптйртйш, шковләш-
тй комунизм сэмбнь тымдэн, куштэн
шалгымашна слапкан кэә дә молывлән-
ят. Культур пашәм вкйтэрэн колташ
манын, цилә труйыш халыкым куль-
тур учрәждьэныбйвләм йбйр цымыраш
кэлэш. Анцыц кэшбй халыкым поктэн
шоаш манмы лозунг культур пашаш-
тат күшнбй лижбй.

Культур пашә анцылтымашнам ап-
бйтыртшйвләдон, айыртэмбйнок цилә

йиш рэлыгиввлә дон, сәктантвлә дон дә
попвлә дон, кулаквлә дон пыт кбйр-
дәләш кэлэш. Ынгалэн шотыдымы
кыды труйышвләм нбйнбй эчэ кидбйш-
тыштй кычат. Нинбй гыц труйышы-
вләм ытараш кэлэш.

Культур пашәм йөндәрэн колтымы-
кы кадырвләмат, спэциальствләмат
цилә пашәшок туан халык гыцбйн
шукырак йәмдылән шоктэнә. Социа-
льзмбйм стройымашты пиш шуку
кадырвлә кэлбйт. Стройымашна когон
шәрләят, кызйит кадырвләм эчэ йәм-
дылән шоктыдэлнә. Кадырвлә ситбй-
дымаш айыртэмбйнок пэрви шайылан
кодшы халыквлән областывләштй ка-
йш.

Кадырвләм ровочыйвлә, колхоз-
ныквлә, дә бйшкэт бйлышбй бэднбйк,
срэднбйк хрэсаньвлә ло гыц йәмды-
ләш кэлэш. Нбйнблән цилә йиш курсы-
вләм, тьэхныкумвләм дә молым па-
чаш кэлэш.

Кадырвләнә ак ситэп гыньят, эр-
тйш ивлә дон төрэштәрйш гыньбй,
нбйнбйм йәмдылымашты шуку анцыл-
тэннә. Кызйит кадырвләм йәмдылы-
маш шковләштбй 1262 эдэм тымэ-
ныйт, марыжы 54,8 проц. бйдырәмаш
19 проц. Тылэц пасна, мол халаш-
тыш ВУЗ-вләштй шуку студьэнтвлә
тымэныйт. Областьыштыш ФЗУ-вләш-
тй промышлэностьлан, шбйргбй хозай-
ствалан дә кустар промышлэность-
лан 2890 эдэм тымэныйт, 55 проц-жы
марын ылыт. Мол халавләштйш ФЗУ
вләшкбй 226 эдэм колтымы ылыт,
47,4 проц. мары. Мол курсывләштбй
863 эдэм тымэныйт. Тылэц пасна, ик
тымэнымбй колхоз школ пачмы. Ти
школ колхоз видбйшйвләм дә нбйнбй
помошныквләм йәмдылә.

Кадырвлә йәмдылымашты опорту-
низм сэмбньлә анчымашат улы. Хо-
зайствыныквлә дә профсойузалә ти
пашәм кынамжы когоэш ак пиштэп,
тупыньят шалгат, кадырвләм йәмдыл-
бймаш дырэктивывләм бйлымашкбй
ак пыртэп. Ти пашәм чотэш пиштбй-
дымашдон, изи пашәэш пиштымаш-
дон, бйшкэ турэшбйжбй (самотьок) кэ-
машдон пыт кбйрэдәләш кэлэш. Ка-
дырвләм цилә пашәвләшок йәмдылән
шоктымыла. Мары халык ло гыц, про-
льэтариэтбйм йәмдылымбйлә. Цилә
промышлэностьыштына кызйит 4286
ровочый ылыт. 1930 и дорц 516 ро-

вочый шукэмьн. 1930 иштэй мары ровочый 6 проц. вэлэ ылын, 1931 ин 15 проц. кушкын.

* * *

Хозайстванам дә культурнам эчэйт пыт шәрән, лүлтән колташ манын, совет, копэрацы, хозайства дә профсоюз аппаратвләштэй социализм строймашым тормыжлышы бүрократызмьмьн, волокитым дә тьбрынь анчымым важгөок лыктын шушашланән, цилә учрөждьәнбывлән дә организацывлән аппаратвләшкэй труйыш халыкым пәшә вьктәрәш шывшаш кэләш.

Ти задачвләм бьштән шокташ манын областыштына цилә учрөждьәнбывләшкэй, организацывләшкэй труйыш мары халык ло гьцц шывшаш кэләш. Рушла манмыла гьбньб, аппаратвләм корәнбизируйаш кэләш дә цилә труйыш мары халыкым ынгьлдарән анцыкы нәнғәш манын, мары йблмьм бьлбмәшкэй пырташ кэләш, марла попаш, сирәш кэләш. Тьнәм вэлэ труйыш мары халык анцылта, социализм строймашна куштылга.

Пәрвиш дорцын гөрәштәрәш гьбнь, аппаратвләшкэй труйыш мары халык ло гьцц пыртымаш шуы анцылтән. Эртьбшб ик инөк 5,8 проц. кушкын. Цилә аппаратвләштэй марын ровотньыквлә 25—30 проц. йактэ шоктымы.

Тьнгә гьбньәт, ти пәшәштэй ОК-н дә Обикьн дьирөктьиввләм бьштән шоктыдәлнә. 1931 ин цилә аппаратвләшкэй труйыш мары халык ло гьцц 60 проц. пыртышашлык ылынна дә 25—30 проц. вэлэ пыртән шоктәннә. Кыды учрөждьәнбывләштбжб (Нижснабсбыт) ик марын ровотньыкат укә. Шуы учрөждьәнбывләжжк труйыш мары халык ло гьцц аппаратвләшкбштб пырташ манын, планыштымат бьштбдәлбт вәк.

Тәнгә пәшә бьштбмәш, тыгыды халыкым чотәш пиштбдбмәш (вэльико-дәржавный шовинизм) лиәш.

Мары йблмьм бьлбмәшкэй пыртымашат пиш йачан кәә. Цилә учрөждьәнбывләшток рушла вэлэ сирәт, манаш лиәш. Обоно, Обсуд дә Торйал дон Моркы кантоныштыш учрөждьәнбывлә вэлэ изиш марла сирькәләт. Мары йблмьм тьмәнбмб кружоквләжәт шәлләнәш вэлэ тьнәлбнбт.

Кырык-Мары районыштынаат ти пәшә худан кәә. Обкомын дә Райкомын шүдбмашвләм бьштән шоктымы агьл. Комунист партьын районыштыш 3-шы конфэрәнцәш труйыш мары халык ло гьцц аппаратвләшкб тәнгәлә пыртымы: Совет аппаратвләшкб 35% гьцц 75% йактэ, копэрацы аппаратвләшкб 61,5% йактэ, льясной аппаратвләшкб 11% гьцц 33% йактэ вэлә. Ирсә район цөнтбрыштбш аппаратвләм вэлэ нәлмькы гьбнь, марын ровотньыквлә тьлөцәт эчә чбдбн ылыт, айыртәмьнок льясной аппаратвлә пиш пачәш кодыт.

Мары йблмьмәт бьлбмәшкб пыртән шоктыдәлбт. Районо вэлэ изиш марла сирькәлә. 2-шы райпартконфэрәнцбн мары йблмб гишән рәшәнбьжб РИК, Районо, Колхозсоюз, Коопсоюз дә марын сэльсоветвлә бьлбмәшкб пыртыдәлбт. Ти учрөждьәнбывлән 1-шб майшк кәрөк ма дә мары йблмьшкб ванчаш манын 3-шы партконфэрәнцб шүдән. Ти кәчөшөк цилә сирьмб машинәвләм мары йблмьшкб вәс пачаш бьштән шоктымыла. Обисполкомат тәхәнб постановльәнбьм лыктын.

Ти постановльәнбывләм бьлбмәшкб пыртән шокташ манын, цилә труйыш халыкым мобльзуйаш кэләш. Ньмам вычбдөк, кбзбтөк, цилә аппаратвләшкб сәк йажо ударньык-рөвочьйвләм, ударньык-колхозньыквләм шывшаш кэләш. Пумы пәшәштбм пәлән шоаш дә польитьбкб пәлбмәшбштбм лүлтән колташ манын нбнблән цилә условим пуаш кэләш. Цилә йиш курсывләм пачмыла.

Мары йблмьм бьлбмәшкб пырташ манын цилә учрөждьәнбывлән дә марын сэльсоветвлән, Обисполком шүдбм жәпәш мары йблмьшкб ванчаш кэләш. Рушвлән мары йблмьм тьмәнбәшбштб кружоквләм пачмыла.

Ик организацйәт ти пәшә шайьлан бьчб код. Айыртәмьнок профсоюзвлән ти пәшәштб шүмьн лимблә. Цилә чьләнвләм ынгьлдарән шоктымыла, курсывләм пачаш палшымыла, сәк йажо ударньыквләм аппаратвләшкб пәшә видәш пырташ айырән шалгымыла.

Мары халык ло гьцц шывшашты дә мары йблмьм бьлбмәшкб пыртымашты партьын гәньэральный корны

гьцат карагмаш лин кэрдэш. Тыгыды халыкым чотэш пиштбидьмьвлэ (вэлыккодэржавный шовиньствлэ) ти пашам тормыжлаш цацаш тынгалыт дэ пашам локтылшы бшкэ халыкым вэлэ когочэш ужмашат (узкий национализм) лин кэрдэш.

Лэньиньин национальный польитбькьм тоссыр бштышбьвлэ дон, айыртэмьнок вэлыккодэржавный шовиньизмь дон, дэ узкий мэстный национализм манмьдон дэ ньиньин вькькь пурын анчыжывлэ дон пыт кьрэдэвлэш кэлэш.

* * *

Маробластьлан луатик и шомашэшькьбь социализмьм строймаштына когон анцылтымашвлэна, у сьнгьмашвлэна улы ылыт.

Пролэтэрвлэн дэ цилэ труйыш халыквлэн тышманвлэ дон, ньиньин агэнтбьвлэшть дон—сэк кого лүдьшан вургымла опортуньствлэ дон дэ „шалахайышкь“ лыпшалтыш опортуньствлэ дон дэ эчэ ньиньин дон пурэмалт шалгышывлэ донжат кьрбьлтэок пыт кьрэдэвлэмашть Маробластьшты партьын органьизацы большэвик сэмьнь видьмьдэон, труйыш халык вьц иэш планым ньил ишток тэмэн шокта. Областьна аграрносырьэвой манмы гьц индустриально аграрныйышкькь ванча.

Вьц иэш планын остатка ньлбьмшбь ишть у промышлэностьым строймашна эчэ когон шэрлэ. Промышлэностьна шэрлбьмь сэмьнь, ровочьй класс кушкэш. И гьц и йьдэок марын кадырвлэ, спэциальствлэ шукамыт, марын пролетарьят кушкэш, пингьдэмэш.

Сола хозайстванамат социализмьшкь сэрэл колтэннэ. Бэдняквлэ, срдньаквлэ социализмьшкь мэлбьн шагалыныт. Лэньинь шьндьмьмь „күкүм“ манмы вопросым промышлэность вэлэ агыл, сола хозайстваштат социализмьн польээш рэшэннэ: сола хозайствашты социализмьн эльэмэнтвлэ вуйлалтат.

Кыды районвдэшть колхозвлэ йьбьрбьм йьбьрвэш шэрлбьмьдэон капитализмьн остатка кычыкшым—кулак класс ылмыжым йашток йамдэнэ.

Вьц иэш планын остатка ньлбьмшбь ин социализмьм строймаш пашанам куштылгын бштэн шокташ

манын, тэхэнь задачвлэм шьндьшашлык ылына:

Стальин тьнгьн куд условим бьлбьмашкь пыртэн шоктэн, промфинпланым 100%-гэ ситэрэш.

У промышлэностьвлэм стройаш ровочьйвлэ логьц колхозныквлэ логьц, бшкэт бьлбьшбь бэдняк, срдньак хрэсаньвлэ логьц кадырвлэм, спэциальствлэм йамдбьлэш.

Колхозвлэн хозайстваштым дэ паша шьндьмашьм (органьизационнохозайствэнойэ укрэплэньийэ колхозов манмьм) пингьдэмдэш.

Большэвик сэмьн кымшы шошым удьмашьм 100 проц. гэ ситэрэш.

Тэхнькьм пыт тьмэнь шоктэнэт, анцыц кэшбь капиталыст сандэбькьвлэн тэхнькьбштбьм поктэн шоаш дэ эртэн кэш.

Лыдын—сирэн мыштыдымвлэм иктбь кодтэок 1932 ин май 1-ш кэчэш лыдаш—сирэш тьмдэн шокташ.

Цилэ апаратвлэшкьбь труйыш мары халык ло гьц пырташ манын Обкомьн дэ Райкомьн шүдьмашвлэм жэпэш бштэн шокташ.

Мары йьлбьмьм улы дьирэктывбьдэон бьлбьмашкьбь пыртэн шокташ.

Ти задачвлэм кэрэк ма дэ рэшэн шоктышашлык ылына. Тьнэм вэлэ социализмьм строймаш пашанэ куштылга, цилэ тышманвлэм, аптбьртбьшбьвлэм сьнгэн шоктэнэ.

Мондаш ак кэл: Цилэ сандэбькьбштбьш капитальствлэ дэ ниньин пачэш кьлдэалтбьш социал—прэдатывлэ, цилэ капитальзмэн сандэбькьвлэ йьр шэрлбьшбь кризис гьц вырсым тэрвэтьмь дон лэкнэштбь. Жэньэвьштбь тырын бьлбьмаш гишан полдымактымь годым ньыгынам ужтымь, колтымь вырсым тэрвэтэш ниньи йамдбьлэт. Тьнгэлтбьшбькьбь Дальный Востокушты лиэлтбьн. Цилэ буржуази дэ тьдбьн пивлэ СССР вькькь пү пырын тьбьрбьн анчат.

Буржуази ташкэн шуаш цацымыжы ваштарэш МАО-штыш цилэ труйыш халык комуньист партьын знамьбькь йьр эчэ цат цымыралт, эчээт пьсбьн, эчээт шүмьн социализм строймашкь шагалэш. Вьц иэш планын остатка, пьтэртбьш ньлбьмшбь иэш задачвлэм бштэн шокта. Кокымшы вьц иэш планын—социализмьм бштэн шоктымаш планын вырсыштышылаок пыт бштэш тьнгэлэш шагалэш.

XVII-шы партконференция рәшымәшвләжым цилә труйыш халыквлә пәлән шошты

Шукәрдәт агыл, ВКП(б)-н XVII-шы конференция эртәш. Вџц и планын нџлыбмшы остатка и пџтџмәш дон коктымшы вџц и план тџнәлмәш жәп лошты тидџи лиәлтџи. Сәдџи гишәнок партконференция рәшымәшвләжџи кәрдџи гџцәт кәрәл ылат.

Пәрви социализм пиш шуку жәпџштџи ижџи, лимџлә чучәш ылы. Кџзџйтџи гџнџ сџнзә кџрәт ужмы йактәок тџдџин докы лишџләм шонна. Вџц и планын кымшы рәшџшџи инок социализм экономикџн фундаментшџм мә стройән шоктәннә. XVII-шы партконференциян коктымшы вџц ияш план гишән рәшымәшвләштџижџи социализмџн цилә зданьжџи хәләк стройаш лимџи. Ләнџинџн сәк йажо ученикшџи— Сталин тџн видџимән, Ләнџин корныдон кәшџи партџын кџзџйт йактә сџнгән мимәшвләжџин кого гџцәт кого ылымштым тидџижџи анжыкта.

«Социализм—классвләм йамдымаш ыләш» манџн Ләнџин сирән. Капитализм эльәмәнтвләм пџтәрџмәштџи, классвләм винок йамдымашты мә шуку бџштәннә. 1932-33 ин мәнмән сәндәлџкџштџи, колхозвләм йџрџым-йџрвәш бџштџмәштџи бџштән шоктымы лиәш. Тџнәмжџи гџнџ, мәнмән сәндәлџкџштџи капитализмџн остатка тџкџжџимәт—кулак классым йамдымы лиәш.

Пџтәрџш вџц и план пәшәм бџштџимәштџинә капитализмџн солаәш колтым важвләжџим йашток пыдыртән пџтәрәннә. Капитал эльәмәнтвлә цилә хәләок йамшашлыкым, классвлә йашток пџтән шошашлыкым тәнә бџштџимнә анџцок анжыкта. Ләнџинџн кәләсџмџи: «кџ—кџм» манмы шамакшы, алаштыжат, солаштыжат капитализм вәштарәш социализм сәмџн рәшәлтџи. Ти рәшџмәш совсәмәшок, курымәшок ыләш.

Эдәм эдәмџм эксплоатируйымашын (шџ нџбџгџмәшџин) тџнџжџим, лимџи вәржџим пџтәрџш вџц и план жәпџнок өчә пџтәрџмџи, йамдымы ыләш. Тидџижџи гџнџ мәнмән кого сџнгџмәшнә ыләш.

Классвлә ылы тџнџжџим—срәдства производствәш собственность ылымшым, капитал эльәмәнтвлә вәштарәш кџрәдәлмџнә годым, колхозвләм йџрџым-йџрвәш бџштән, кулак классым йашток пџтәрџмнә годым, тыгыды хрәсән хозайствәвләм икуангдән социализмџшкџи сәрџмнә годым мә пџтәрәннә. Коктымшы вџц и план жәпџштџи срәдства производствәш частный собственность (тџнџн-мџнџн ылымш) пџтџмәш пыт лин шошашлык ыләш.

Тџнәлә гџнџ, классдымы социализмән обществџ бџштџмәшџим коктымшы вџц и план жәпџштџи бџштџшәшлык пәшәшкџнә мә пыток шџндән кәрдџнә.

«Коктымшы вџц и планын бџштџшәшлык сәк тџн политикџи пәшәвләшџижџи конференция тәвә мавләм шотла: Капитализм эльәмәнтвләм дә цилә классвлә хәләок йашток йамдымыла; классвләәш айырлымашын, эксплоатаци лимәшџн вирвләжџим (причинвләжџим) винок пџтәрџмџлә; эдәмвлән шамыштыш дә экономикџштџиш капитализм овуцавләм (пәрәжиткџвләм) сџнгән шокташ; сәндәлџкџштџи бџшџи цилә труйыш халыквләмок классдымы социализм обществын шамдон ровотайышы, пыт гџцәт пыт ровотайышы эдәмвләшкџи сәрән шокташ» манџн XVII-шы партконференция рәзольүциштџижџи кәләсџмџи.

Капитал эльәмәнтвләм сџнгән мимәшвләнә, коктымшы вџц и план жәпџн классвләм йашток йамдаш лимџнә, классвлә ло кџрәдәлмәш пџтџмџим ак анжыктәп. Класс ло кџрәдәлмәш лыскыдәмшәшлык манџн шанышвлә, дә сәдџи гишәнок капитал эльәмәнтвлә вәштарәш кџрәдәлмәшџимәт лыскыдәмдәш кәләш манџн шанышывлә—Ләнџинизм гџц каргыт. В.И. Ләнџин дон И.В. Сталин тамазар гәнәк попәйт: Класс ло кџрәдәлмәш дон вәлә, лач тџдџи гач вәлә, классвлә йамдымаш пәшәм бџштән шокташ лиәш, манџныт. Тидџижџи—марксизмџн-ләнџинизмџн азбук ыләш.

Коктымшы вѣц и планышты, классвлӓ йамдымаш пӓшӓ дон цаток, иктӓрок, госуларствы гишӓн пӓшӓ шагӓлӓш. Прольӓтарвлӓн сѣнгӓн мимӓшвлӓжѣм цаткыдӓмдӓн шокташ кӓлӓш маньна гѣнь, капитал эльӓментвлӓм йашток пѣтӓрӓн шокташ кӓлӓш маньна гѣнь, тыгыды производитьӓвлӓн (хозавлӓн) шамыштым (психологиштым) вӓс пачаш бѣштӓш кӓлӓш маньна гѣнь, прольӓтар диктатурым, прольӓтар госуларствым цилӓ улы-укӓ силанадон мӓ пингѣдӓмдѣшӓшлык былына. Тишты вӓс корны лин ак кӓрдт. Ровочый класс когон дӓ когон организуялман госуларствыла тидѣм (прольӓтар диктатурым) пингѣдӓмдӓн мимӓвлӓ; тѣдѣ гачыжы цилӓ обществын пӓшӓм (производством) ровочый класс вѣктӓрӓ, обществын у дисциплинынӓм бѣштӓ, социализман у порӓдкѣвлӓм организуял.

Партын XVI-шы сѣздѣшты Сталин тӓнгӓн анжыктӓн пумыжым: прольӓтар госуларствы пѣтымӓш корны—тѣдѣм (прол. госуларствым) пингѣдӓмдѣмӓш гач кӓӓ маным, цилӓ большӓвѣквлӓок, цилӓ лӓнвиньӓцвлӓок пѣт пӓлѣшӓшлык ылыт. Мӓ йѣрнӓ капиталист госуларствывлӓ ылытат, прольӓтар госуларствынам цилӓ улы-укӓ силанадок пингѣдӓмдѣмӓш гишӓнжѣ гѣнь попашат укӓ, пингѣдӓмдѣшӓшлык ылынажы тѣтӓок пӓлѣ.

Сола дон ала ло ылѣмӓшты шуку тӓрсѣрвлӓ эчӓ улы, нинѣ лошты ылѣмӓш эчӓ икганӓ агыл. Ти тӓрсѣрвлӓм йамдымаш кого пӓшӓ ылӓш. Социализм строймаш вӓрц кѣрӓдӓлмӓш дон иктӓрок, сола дон ала лоштыш тӓрсѣрвлӓ йамдымаш кӓрӓл условивлӓм коктымшы вѣц и план жӓпѣшты мӓ йӓмдѣлӓн шоктышашлык былына. Ти условивлӓжѣ тӓхӓнвлӓ ылыт: Сола хозӓйствым цилӓ хӓлӓок колхозандӓн шоктымыла; госуларствы кидѣштыш сола хозӓйствы кого прӓдприятивлӓм шукӓмдӓн шоктымыла; совхозвлӓшкѣ, колхозвлӓшкѣ сӓк йажо мӓшинӓн тӓхникым пѣртӓн шоктымыла, тѣнӓмжѣ гѣнь тѣштӓкӓнӓт фабрик, заводвлӓшты ганьок пӓшӓ машинӓдон бѣштӓлтӓш тӓнгӓлӓш; Сола хозӓйствы дон промышлӓнӓн лоштыш транспорт пӓшӓм дӓ товаро-

оборотым эчӓ йӓндӓрӓн шокташ кӓлӓш. Ти условивлӓ бѣштымӓшты пѣтӓриш вѣц и план жӓпѣнок эчӓ мӓ шуку пӓшӓм бѣштӓн шоктӓннӓ.

Ровочыйвлӓн, труйыш хрӓсӓн халыквлӓн ылѣмӓшбѣштым куштылтымаш, йажӓмдѣмӓш пӓшӓм конфӓрӓнцы кого гӓшӓӓш лыкты. «Труйыш халыквлӓлӓн маханӓ шон кӓрӓл ӓдѣрвлӓ ситӓрѣмӓшым дӓ качкышлык ӓдѣрвлӓ ситӓрѣмӓшымӓт, коктымшы вѣц и план пѣтымӓшӓш, пѣтӓриш вѣц и планын остатка ижѣ дорцын, коккым ӓнӓкӓт утла шукӓмдӓн шокташ» маньн конфӓрӓнцы рӓшӓн. Ти пӓшӓм бѣштымӓш социализм вӓрц кѣрӓдӓлмӓш гѣц айырышашлык агыл. Мӓнмӓн сӓндӓлѣкѣшты паразит классвлӓ йамытат, тытыштымы кушкын мишѣ халык дсход цилӓ хӓлӓок прольӓтар госуларствы кидѣшкѣ дӓ труйышвлӓжѣ к. дѣшкѣ кӓш тӓнгӓлӓшӓт, промышлӓннӓннӓннӓннӓннӓн кушкын мишӓшӓшӓт, труйыш халыквлӓн ылѣм сӓмѣшты, когон гѣцӓт когон йажӓмӓш йӓнӓш тӓнгӓлӓш.

«Коктымшы вѣц и планын хозӓйствы рӓшѣшӓшлык тӓн пӓшӓжок—цилӓ халык хозӓйствым вӓс пачаш бѣштӓн шоктымаш (рӓконструкци), хозӓйствы цилӓ отрасльвлӓлӓн у гѣцӓт у тӓхникӓн базым бѣштымӓш ылӓш»

«Тӓхникӓн рӓконструкцим бѣштӓн шоктымашты вуйлалтымаш пӓшӓжок (рольжок) совӓт машинӓ строймашты ылӓш». Ти пӓшӓ ашнӓн бѣштӓлтѣш маньн, пѣтӓриш вѣц и план жӓпѣнок эчӓ бѣшкѣмнӓн цаткыды базым мӓ бѣштӓннӓ. Ти базы ыламашты бѣштышӓшлык кого пӓшӓвлӓнӓм пыток мӓ бѣштӓн шоктӓн кӓрдѣнӓ. Пӓшӓвлӓнӓжѣ гѣнь лачокшымок кого гѣцӓт кого ылыт.

Коктымшы вѣц и планын машинӓвлӓ строймаш пӓшӓм 3-3½ гӓнӓк шукӓмдѣшӓшлык былына; 1932 ин лишӓшлык 17 мѣльиард киловат-цаш гѣц 100 мѣльиарды киловат-цашшкѣ ӓлӓктроӓннӓргинӓм 1937 ин шукӓмдӓн шоктышашлык былына; 1932 ин лишӓшлык 90 мѣльион тонн вӓрӓш 250 мѣльион тонн камӓннӓн угольым 1937 иӓш лыктын шоктышашлык былына; ньӓфтѣм 2½—3 гӓнӓк шукӓмдӓн шоктышашлык былына; 1937 ин 22 мѣльион тоно чучыным шѣрӓтѣшӓшлык былына дӓ 30

Анзыц нэят.

Кок ийш аэа нымат бштэн ак кэрдт. Кок ийш цама-имньи агыл. Кок ийш йакты прэнбалэн агыл, мәнһыләнжәт ак йары..

Кок ийш колхозым нәлшәш гынһәт, анзыкыла кәмәшбжы укәлә чучәш дә, тынгәлә шанымаш төрәш ак тол. Кок ийш колхозок шүдй и анжән куштымы шәпшәлә хрәсәнһ хозәйст-вым шуку эртәрә.

Ада бнһәнһи вәт?

— Тәхәнһ колхозжым адаат мо, манын колтәдә.

Бнһәнһидәок ада кэрдт.

Тәхәнһ колхоз—Виловат сола совет Охонһан солашты улы.

Ти колхоз шачын гынһ, тәнәш фәврәлын кок и шон. Кок и пәрви, ти соләшш кого скот ли. Бдбйрәмәш-вләжәт, пүэргйвләжәт, изи брвэзбй-вләжәт вәк, икты дәнһинһ манмы ганьок миәнһит ылы. Скот лимй ан-зыцжок эчә ти солашты кут хозәйст-вы колхозышкы сирбктәвбй, кол-хозым тынһәльвбй. Ти скотышты 180 йәдок колхозышкы сирбктәвбй.

Колхоз тынһәләлтйн. Лин шоктән манашыжок эчә ир ыләш. Йамша-шыштым шижын колтышы кулаквлә шбрәш, пыдырташ тынһәльвбй, манәш-манәшбйм тәрвәтәвбй.

Шукат бш ли, колхоз бштймбкбй иргодәшбйжок, колхозышкы пырышы-влә колхоз гыц мбнһәш ләктәш тй-нһәльвбй.

Икты пыра, пумагам кычыкта:

— Мбнһ колхоз гыц ләктәм... Вә-тәм айырла...—манәш.

Вәсбй толәш:

— Ләктәм, бдбйрәм мәгбйрә,—ма-нәш.

Кымшы миә:

— Мбнһәт ләктәм, шонгы папам качкын колта вәлә, йыд вашт панһә-жбй—манын попән пуш...

Кымлы куд хозәйствы гыц луат кым хозәйсты вәлә кизн коды, мол-жы цилән ләктәвбй.

Кулаквлә сусу лин колтәвбй дә, шукәшжок агыл. Колхозым лаксыртән бшкәрдтәп. Охонһан соләшш бштй-

мбй „Ләнһин“ лбмән колхоз кушкы-нок-кушкы...

Лимбжбй андак, ти колхоз пиш нә-зәр ылы. Нһимаханһ машинә тра-памат ат мо ылы. Музәйбшкбй ан-жаш шагалтышашлык шагавуывлә вәлә ылыныт. Тбдбйвләжәт эчә сарай лыкы-шты пыдыргән-пыдыргән вазыныт.

Колхозышкы пырышывлән оксаш-ты укәәт, машинәвләм нәләш шана-шат укә ылы.

Тынәмжбй гынһ кулаквлә сбнзә кбй-рәток мыскылаш путайвбй.

Колхозныквлә вуйыштым кымык бш сәкәп, пәшәштбйш нәлбцвлә гыц бш өрәп. Кулаквлә гыц шывшын нәлмбй утбнү вәкшбйм, мардәж вәк-шбйм төрлән шбндәвбй.

Пәшәм пиш пыт кычәвбй.

Тынһ гынһәт, трүкбштбй нһима-мат бштәш ак ли. 1930 ин шошым толын шагалмыкы, „Ләнһин“ колхо-зын нһимажат укә ылы. Вырлык ак ситбй. Плугвлә укә. Оксамат ат мо. Качдәәт шбнзәт...

Когон кбйрәдәләш вәрәштбй.

Лач вырсыштышылаок путайвбй.

Колхозжы цаткыдәмбйнок-цаткы-дәмәш. Кулаквлән шбдбй кушкәш. Колхозлан шәрләш кәрәк ма-дә ирбй-кбйм нинбй бнәштбй пүәп. Альәкләт, манәш-манәшбйм сола мычкы колтат.

Нһимат бштән ак кэрдтәп.

Тынгәлә бштбймбштбйдон колхозым нһимат бштән бш кэрдтәпәт, колхоз пә-шәм вәс сәмбнһ локтылаш тынһә-львбй.

Кавштавичбйм пыдыртән шуәвәт, вольыклан пукшән колтәвбй.

Шуды гыц кузымыкы, колхозын кәвәнвләжбйм пыжән шуәвбй.

Нырышты араван кыдалмы годым, колхозын ныржым йориок ташкыктән -ташкыктән кәят.

— Колхозын ныр кымда!—вәлә манын колтат.

Колхозым йамдән бш кэрдтәп.

Кбзбйт „Ләнһин“ колхозышты 36 хозәйствы ылыт. Нбл пайышты кым пай соләжок колхольшкы пырәнбйт. Эчәәт пыраш йадшывлә ылыт. Тыш-нал гыц моло толнәштбй.

Колхоз бштбймбй андак, колхоз-ныквлән нһимаханһ машинәвләштәт укә ыльвбй манаш лиәш. Кбзбйт-шбй гынһ лач ик пәшәмәт машинәдә ак бштәп.

Удәш, кылтә шиәш, тйрәдәш, пу-
алташ, олым пйчкәдәш, шудым са-
лаш моло—машинавлә улы.

Кок ишток тәвә кыцәлә анылтән
колтән.

Имнивләштй пльәмәнвлә ылыт.
Кого родня оживлә, вйльвлә.

Саснавлә—Английски родня ылыт.
Токорак лишй игйвләжок кйртньи
камака гань сәрнйльштйт.

Ышкал волькыкат пүлә.

Кужы пачан шарыквлә каштыт.

Цилә йиш вольыквләләнок пасна
вольык пичйвлә стройымы.

Лач циләжок шотләнәт мышташ
ак ли.

14 вочык кытан, 4 вочык кымды-
кан кылтә шимй сарайым йштәнйт.
Йурым, лымым ужтәок, тәнә кылтәм
шиәвй.

Кавштавичй хәдйрвлә оптым вә-
рйштй улы. Тйшкй корцак гань
кавшта-вуйвләм, ушман гань рокол-
мавләм оптән шйндәнйт.

Киндй оптымы кок кыләтйм строй-
әнйт.

Дәтйасльышты улы.

Шуки колхозньыквләжйнок, кол-
хозышкы пырымәшкйштй киндйштй
у киндй йактә ситән митә. Кйзййт
ик колхозньыкат:

— Киндәм ак ситй, ак ман.

Циләнок тәмйи качкыт.

Биловат районышты тәнә шоләм
ылын гйньәт, „Ләннин“ колхозньык-
влә киндй ситйдймәшәш ак өрәп.

— У киндй йактә качкаш ситәрәш
сөрәнә,—маныт.

Ышкәт йльйшй хрәсән хозәйст-
вывләштйжй роколама йарәла сыкы-
рым күәштйт. Тйдйжәт әчә шукзш
агыл, пйтә маныт.

* * *

Колхоз ваштарәш кәшйвлә кйзй-
тәт әчә попыкалат:

— Ровотайаш өркйнәтәт, йалахай
пйвлә колхозышкы пырат,—маныт.

Тәнгәлә понымышты алталымыш
ыләшйш. Колхозышкы пәшәм йала-
хайын йштәш ак пырәп. Аньәшлә—
пәшәм пйсйи йштәш тйшкй пырат.
Тидй пәлән шоаш манын, манәш-
манәшлән агыл, пәшәлән, фактвлә-
лән йнйәнәш кәләш.

Пәшәвләжй гйнь тйнгәлә попыш-
вләм йаконок цәктәрәт.

Пасна йльйшй, йшкәт хрәсәнвлә
цилә пәшәшток „Ләннин“ колхоз гйц
пачәш кодыт. Тәвәш, алыкышты шу-
дым йшкәт хрәсәнвлә гйц аныц
тидй йштйш.

Ыржа мйәл гйц аныц үдән пйтә-
рйш. Ыржа кылтәәт үдйшәшлык выр-
лыкым йштйм годымок шин шумы...

Ышкәт хрәсән кәрәк кыцә кйрә-
дәләш гйньәт, кәрәк кыцәлә цйркй-
нә гйньәт, колхозыштыш гань ййлә
пәшәм кашартән колтән ак кәрдт.

Колхозышты вәлә пәшә пишокашна.

Ашныдә мам йштә вара?

„Ләннин“ колхозым анжалда доко.

Тәнә тиштәкән кәнйж пәшә гачәш
качкашышты икараш шолтәнйт, ик
кого сәмнй гань качкәвй.

Тәнә йштймәшәш вәрәмә пиш ко-
гон пәрәгәлтәш. Пасна-пасна шол-
таш гйнь, колхозыштыш 36 хозәйст-
вәш 36 әдәм кәләш. Икараш шол-
тымашты ти пәшәм 5-6 әдәмок йш-
тән кәрдйт 30 әдәмжй пәшә йштәш
утат.

Изи әзәвлә анжашат дәтйасльым
йштймй. Тйдәт пүлә әдәмйм пәшә-
йштәш утыкта.

Вольык анжымах пәшәәт тйнгәлә-
ок йштәлтәш.

Пәшәм тәнгәлә йштймәшәш, лач
худанжок, кәчйнь тидй 40 әдәмйм
ти колхозышты кәнйж вәрәмән уты-
кташ ләш. Кйрмй пәшәән кәнйж
кәчйвләм 100-м шотлышаш гйнь, 40
әдәм 4000 пәшә кәчйи йштйшәшлык
ылыт. Пәшә кәчйи ик тәнән шотлы-
шаш гйньәт, качкаш иквәрәш шол-
тымашәш, дәтйасльым йштймәшәш
моло „Ләннин“ колхоз 4000 тәнәм
пәрәгә.

Ма, тидй худа пәшә гйцә?

Ышкәт хрәсәнжйм анжалшаш гйнь
нма пәшә сәмжәт үкә, Трәдәшәт
кәләш, әзәәт мәгйрә, вольыкат лавы-
жәш, логәрәт шужа—качкаш шолты-
мыла...

Шуки морәнйм поктылмы дон ик-
тй тидй ыләш, лач кычашыжы вә-
лә тәвә ик морәнймәт йшкәт хрә-
сән кычән ак кәрдт...

Колхозыштыжы пәшә йштәшйжй
пиш куштылгы, пәшә ашна, шукижы-
мок машинавлә йштәтәт, пәшә йш.
тймәшйжәт лач мадыла вәлә чүчәш..

* * *

Пәрвиш Ылымашым колхоз когон вашталган, социализм вакы когон сарай колган.

Труйыш халык культур корныдон кәйш тингалын.

Оханьян сола колхозышты кызыт газетвләм, журналвләм сылат.

Спектакльвләм шындыт.

Ик статьяны потыкәлә вәлә чүчәш. Пәрвирәк гынь шоңыраквләм спектакльышкы шинәт колган ат кәрдт ылы. Тилоштырак, попымна колхозышты, „Тылык йдыр“ лымән пйәсым мадәвй. Шындымаштыжы 76 йаш Тымонын Васлы артыст шотәш мады. Пиш сусу ылы. Лач 17 йаш йрвезок сәрнәл-сәрнәл кәй. тыотыаат ат машаны. Процок йажон мады. Спектакль пйтымыкы:

— Вәс гәнәкәт мадам,—манын колтыш.

Культур пәшә донат „Ләннин“ колхоз анзыц кәй.

Тымәнйәш кашташ йарал йрвезывләм, лыдын-сирән мыштыдымы коговләм—тымәнйәш пәшәшкы 100 процәнтгә шывшыш шоктымы.

Культпоходын соңзаказымат 100 процәнтгәок йштәш лимы.

Сола школышты вәлә агыл, кого шковләштәт „Ләннин“ колхозыштыш әдәмвлә пүлән тымәнйәт, кадрәш йәмдйәләлтйт. Тәвәш,—совпартшколышты 6 әдәм тымәнйәт, пәдтвәхникумышты—3, рабфакушты1, стройучышты—1, пионьәр-вожатыйәш — 1.

* * *

Кызыток, тәлымок әчә, „Ләннин“ колхоз толшаш шошым пәшәәш йәмдйәләт шон.

Цилә вырыкылык пйрцым „Триумфдон итырайән шындымы, ирә кыләтйшкы оптымы.

Супәрфосфат лашаш, фосфорит лашаш йәмдйәлән шындымы.

Шошым пәшәшкы ләкмйкы вольык пукшышашлык качкышым пасна айырән йәмдйәлән шындәнйт.

Удым машинавлә, плугвлә, дә мол машинавләжәт, тыгыргань йолгыжыт, циләок төрлән йәмдйәлән шындәнйт.

Лач тагачок удыш ләктыт гыньәт, „Ләннин“ колхоз йәмдйә ыләш. Февраль 22-шын „Ләннин“ колхозышкы Райколхозсойуз гыц Тимаков тольат:

— Кырык Мары район мычкы колхозвләм анжән каштым-каштым, лач „Ләннин“ колхоз ганьжым әчә ужтәлам...—маньы.

Колхоз прәдсәдәтйәлжы тынә манмәшәш шәкләнән колтыш, тама, кож-ж шүләлтйш.

— Ма вара, пәшәнйәжым пишок худан йштәнә гыцә?—манын йады.

Тыдыжы пәшәштй йажон кәмы гишән хывальышат ижы, прәдсәдәтйәл сусу лин колтыш.

Шошым удымәшәш йәмдйәләт шомаш гишәнжы „Ләннин“ колхозлан. Райколхозсойуз прәмим пуаш лин...

Мол хозайствы-политик пәшәштәт ти колхоз анзыц кәй. Сола-хозайствы налогым цилә хәләок түлән колтымы. Страховкат тингәләок. Колхоз пай оксам цилә погымы. Әрймәшй-мәт пүлә сылымы,

Цилә пәшәжымок колхозныквлә сдәльнй йштәт. Циләштынәк трудкныгә улы...

„Ләннин“ колхоз пүлә кушкын, пүлә шәрлән, цаткыдыжымат цаткыды ыләш.

Тишкәвәк шомәшәшжы колхоз ак шагал. Тиды дәрнәдәок анзыкыла кәй.

Тәвәш, толшаш ин йштәш лимы пәшәвләштй анжал анжашат.

30 имны шалгыман витәм йштәш лимы.

Машина шындымы кого сарай стройалтәш.

Кыцкы-мөр шындым 12 гәктар кымдыкан фәрмы лиәш.

Әвшәт-куды когоәмәш.

Стольар мастер пөрт лиәш.

Удым дон трәдмй машинавләм нәләш линйт. Нинйәвлә кызытәт ылытат, ак ситәпйрәк.

Пәшәжым ударный сәмдон колхоз йштә. Партынә әжәдмй корныжыдон анзыкыла, социализмйшкы пыт кәйт.

Колхоз вуйлалтышыжы Йаштыков Кирил ыләш. Пйсы әдәм. Ныгышакәнәт ак өр, ныма гәйәцт ак цәкнй-Граждан вырсышты моло ылынат, пәшәжымәт лач вырсыштышлаок пыт йштә.

Анзыкылажат „Ләннин“ колхоз пәшәжым пыт йштыжы, Сталин тәнгын кут условижы сәмбән пәшәм пыт видән-видән, социализмйшкы кәмәш корныжым лишыләмдйжы.

Ылымаш вашталтэш

Труйыш халык, цаклалай,
Ашындрал шаналтай,
Шага паштэк кичкыжым,
Курымэтат ат монды.

Шага паштэк сэрнылмэт
Блэшэтшй аптыртыш,
Кого пүкш гань алтаца
Лапаэт гыц бш кырылт.

Мыскылышы кугижә
Тыләт палшөн бш шалгы,
Ровочый дон хрәсәнбим
Тәмдәш вәлә со цацыш.

Стан сагаш ровочыйлан
Пашәм кок пай бштйктыш,
Ныр вьлнбш хрәсәнблән
Ик плугымат бш колты...

Кызыт пашәм угыц уш
Парты видәм ажәдәш,
Ровочый дон хрәсәнбим
Ылымашым куштылта.

Ныр вьлнбш труйышымат
Ләли гыцбн карагда,
Ыжар п(ы)лугы нырышты
Шага дон кырэдаләш.

Шуштым күш лүктән-лүктән,
Тырна ганы сэрнылыт,
Тырынь анжа-анжа дә,
Ныр гыц шага карагәш

Ти плугшат ойхыра,—
Кок льәмәхән лүдыктә,
Кок льәмәхән плугшат
Нылытан гыц шәкләнә...

Тыдыжат трактыр паштэк
Кэчынь-йыдын талаша...
Шайлан кодшы хрәсәнбим
Трактыр ушкы ажәдәш.

Труйыш халыкым үжәш,
Ик ушәмбш цымыра,
Колхозвләм цаткыдәмдән
Машинәндәш тумайа.

Кырык мары районәш
Трактыр станци пачылтәш,
Тамазар лу трактырым
Тәнә кандаш шанымы.

Ик трактыр силажы
Пулә имным*) вашталта,
Ти трактыр станциэт
Цилә нырнам йондәрә.

Тынам цилә пашанәм
Ушкы сәрән шоктәнә,
Ныр вьлнбш шортньнәм
Шукәмдәрән кәрдына.

Партын шүдым пашажым
Быц и агыл,—ныл ишток
Танәштәрән бштәнә,
Социализмбш чынь кәнә.

Социализм корнәт гыц
Труйыш халык ит цакны.
Колхозвләм цаткыдәмдән,
Комунизмбш пөзырнө.

Ит шәкләнө,
Пыт шагал,
Ныма гыцат,
Ит важыл!

Тошты Ылымашым

Пыток ташкэн шуэнä.

Кырык мары ёдбёрамашын пэрвишй ёлымашым анжалшаш гёнь, утлаок пёзёорньёк ёлымаш ылын.

Шипкя гёц, коршок-панды гёц, муш гёц курымжы мычкы тидбё айырлэн кёрдтё. Катыргышты пэрви ёлбёшёвлэн кидбёштбёштбё, йалыштышты ылыш цёпвлä ганьок ти пашäвлä ёдбёрамаш вёлнбё кечёнбёт, ёлбёмашбёжбём пёцкёмбёштäрөнбёт, шайыкыла шывшыныт.

Муш пашäm йори нälён анжышаш.

Ти пашä мәнмән ёдбёрамашбём шуку шайыкыла колтөн. Иктä пэл курымштымок тишäкэн нинбё пиштёныт, эртäрөнбёт.

Төвөш, кянгбёж ёрдбёнок кёньё пашäэц кечäлтешäт, шошым йактёок тбё пашäштбё ёдбёрамаш шалга.

Сэк пётäри потъашым кёрибт.

Вара—кёньём.

Иктбён-иктбён кёрмбёлä, иктбён-иктбён сарымвлäшкбё постарымыла.

Вара роа, шыктөш, кошта, тула, шыра, пачка, шандашөш, шбёдбёрä, йалда, кыдалта, мышкөш, коа, ошәмдä, шиэш, тбёнам ижбё вара тыгыршыкы сäртэн шокта.

Пишок шытыран пашä ылөш.

Пашäжбё кынан гёнь эчө йара.

Пашä кынжы нымат укө вэт.

Вуйда йбёр шаналгыда доко. Муш кычылтмаш пашäэш ик иштбё иктä 200 нёр кечбёжбём ёдбёрамаш йажонок эртäрä.

Ти кого шытыран пашäжбёдон ик иштбё 50 аршы н мбёнёрбём ёштät гёнь йара. Кыдыжы эчө тинäрбкбёмäт ак ёштбё.

Пэрви ик аршы н мбёнёр 10 копёкбём ёшттөн. 50 аршы нжбё 5 тәнйш ылын. 200 кечбёштбё тивäршбём ёштбёмäкбёжбё, ик кечшбёжбё 2½ копёкбё вөлэ вазөшбём. Ти оксам ёшкбёләнжбё ситäрäш агыл, вуйжымат тидбёндон пукшөн лыктын ак кёрдт ылын.

Лач ик кёрвөгä сыкырым нälөш, äль 2-3 коропись спичкäm нälөш вөлэ ситäш...

Попашат укө, цäрән кашмаш гёц вөлэ ёшкбёмбёштбём мёдбёкälөш ти пашä йара ылын.

Пашäжбё вэт эчө махань йарыдымаш! Пырак лошты шандашыт, парнья чүчмөшкбё шбёдбёрät, ёлбёшшлык мазар курымштым пырак лөэц пбётäрät...

Ма, тидбё ёлымаш ылын гыцэ?

Мары халыкын пачөш кодшы ёдбёрамашвлäm мутьышы, пбёцкёмбёшкбё, нөждашкы пыртымаш ёлымаш ылын.

Ти ёлымашбём кугижä ылымы годым куштылташ цадымаш и з и ш ä т укө ылын.

Муш пашä—куштылташ äль вөсбё йөнән пашäm тидбёлән пуаш цадёдыт.

Пуаш агыл, мары постол тыгыды халыквлäжбём тбёнам чотөшät пиштбёдөлыт.

Совэт власть лимбёкбё ижбё, тыгыды халыквлälән кого ирбёк пачылт көш.

Труйыш мары халыкат Совэт сойузыштыш мол халыквлä дон иктөрөшок шагальы.

* * *

Муш пашä нөлбё, ти пашäm шуэн колташ көлөш, манын шанөн агыл, ти статъям мбён сирём.

Муш пашäm Совэт правитьөлбствы дä парты кого пашäэш шотлат. Муш дон итбён пашäm йөндäрөн, нинбём шуку гёцät шукуым ёшттөн, фабриквлälән дä заводвлälән кэрäl сырйом мä пуэнä, социализм стройаш палшөнä.

Ти пашäm куштылташ көлөш, йөндäрөш көлөш манын шанөн мбёнбё тидбём сирём.

Лачокок, ти пашä куштылымаш йөнвлäm мälәннä пыток моаш көлөш, тьэхникбём пälөн шомаш ти пашäштät кого гёцät кого кэрäl ылөш. Тидбём изишөшät мондаш ак көл. Ти пашä йөндäрбёмаш гишән колхозвлäштбё, солавлäштбё моло йори кянгшвлäm ёштtаш лиэш. Тбёшкбёжбё агрономым моло доклад ёштtаш, кытыраш ужбён кандаш көлөш.

* * *

Кого-Йынгы сола совет Пёртныр солашты мбёнёр комы мастар школулы. Ти школым эртбёмэм годым, ёдбёрвлä мырым йукуым колын колтышым:

Вйтлә вѳд гач ванжашѳт
Цаткыды пышѳт кѳлѳш вѳт.
Тѳнѳш гoдын бѳлѳшѳт
Тымѳнѳшѳт кѳлѳш вѳт...

манын мыралтѳн колтат.

Кѳшѳшылык ѳдѳмок, школ анзылан шагальым. Ик мазар колышт шалгышым. Шалгышым - шылгышымат, тырхѳн шѳйм кѳрдт.

— «Пырѳн анжышаш» — манын бѳшкѳ дурѳшѳм шаналтышым.

Пырышымок вѳт.

Тѳвѳш, мары бѳдѳрѳмѳшѳйн у бѳлѳмѳшѳбѳжѳ кыштанѳн т ѳ н ѳ л ѳ т ѳ ш ылын.

Иктѳ рѳдѳй тишкѳй пырѳн анчѳндѳ вара?

Лач изи фабрик ганьышкы пырѳн шагамылаок чучым. Пѳрт йѳр комы станвлѳ шалгѳн кѳѳт. Мырым мырымышты лошток, бѳдѳрвлѳ коѳн шѳйнѳт. Ирѳ, соты пѳрт, пыракѳт моло укѳ.

Пѳшѳштѳйм лач мадылаок бѳштѳт, Пиш куштылгын кѳѳ.

— Лыч-лоч-кыр-р-р... Лыч-лоч-кыр-р-р... — вѳлѳ шактѳн-шактѳн колта, коат.

Анжашат шѳйшѳл.

Ик кѳдѳжтѳй кут стан шалга. Стан йѳдѳ коктын-коктын коат. Иктѳйн-иктѳйнѳт коаш лиѳшѳт, коктын коашыжы куштылгырак.

Комаш пѳшѳжѳ проста стандон комаш гѳц иктѳ кым пай, нѳл пай, пѳшѳм ашындараш лиѳш.

Коашыжы гѳнѳ проста мѳнѳярвлѳм вѳлѳ агыл, тыгырашлыкымат, плотѳнѳцѳлыкымат, кѳпѳцѳк шѳйргѳйлыкымат, стѳлѳш шѳрѳймѳ скатѳѳртѳбѳмѳт, моло — цѳлѳок ти станвлѳѳш коаш лиѳш.

— Фабрикѳштѳй мам коат, мѳѳт цѳлѳ тѳдѳйвлѳм коѳн кѳрдѳнѳ, манын школ вуйлаалтышы попа.

Ти коаш мастар бѳдѳрвлѳн пѳшѳштѳй пиш итѳрѳ ылѳш. Мары вѳтѳйвлѳ нѳнѳн пѳшѳштѳйм ужытат, ак бѳнѳнѳп вѳк:

— Т и п ѳ ш ѳ м т ѳ б ѳ ш т ѳ д ѳ л ы д а , фабрик бѳштѳн, манын попат.

Пѳртнырыштыш коаш ты м д ы м ы мастар школым 1929 ин, нѳйѳвѳрѳн пачмы. Тиштѳй коаш вѳлѳ агыл, тѳйрлѳшѳт, ыргашат тымдат. Кѳзѳйт ти школышты цѳлѳжѳй 24 ѳдѳм ылыт 13 ѳдѳмжѳй коаш тымѳнѳйт, молжы —

тѳйрлѳш. Ти школышты шукужок нѳзѳр ѳдѳм тѳѳтѳвѳлѳ. Нѳнѳй воакышты нѳл пайышты кым пайжы колхознѳыквлѳ ылыт.

Кырык Мары бѳдѳрѳмѳшѳвлѳн бѳлѳмѳшѳштѳйм куштылташ манын, ти школым мѳнмѳн районѳшнѳ пачмы.

Бѳлѳмѳшѳштѳйм лачокок куштылата вара? Кѳрдѳш вара?

Кѳрдѳш.

Мѳнмѳн колхозвлѳштѳй, кѳзѳйтѳт ѳѳѳ муш пѳшѳ бѳштѳймѳштѳй тошты корныдонок ашкѳѳт. Пѳрви кыцѳлѳ шѳбѳдѳрѳнѳйт, коѳнѳт, кѳзѳйтѳт тѳнгѳок шѳбѳдѳрѳйт, коат.

Нѳымат вашталѳтѳ манаш лиѳш.

Тѳй тошты овуѳн пѳшѳ бѳштѳймѳшѳйм бѳндѳ мондаш кѳлѳш. Пѳшѳм кынѳштѳрѳймѳйлѳ, куштылтымыла, ашындарымыла. Кѳѳѳй йѳдѳ шѳймѳураш пѳшѳм бѳштѳн толкы укѳ.

Тидѳйжѳйм бѳштѳш литѳймок агыл, коаш тымдымы мастар школна улат, цѳлѳ колхозвлѳшток (тагачшы бѳшкѳт трукѳйыш хрѳсѳнѳвлѳжы иргодаш колхознѳык ылытат, нѳнѳй гишѳн амат попы) ти у сѳмѳн пѳшѳм бѳштѳш лиѳш.

Кыцѳлѳ вара?

Иктѳ 40-50 томаан колхозланжы ик комы станок сѳтѳ. Комы станжы шѳргѳш ак шагал, иктѳ 40-50 тѳнгѳѳш бѳштѳйктѳш лиѳш. Тидѳйм кырык марыштынаок бѳштѳт. Ик станѳш кѳѳѳй мычкы ик ѳдѳм 6-8 мѳтр мѳнѳѳрѳйм коѳн кѳрдѳш, тѳйлѳзѳштѳйжѳй 200 мѳтрѳйшкѳй изиш вѳлѳ ак шоктырак. Кым тѳйлѳзѳй кош гѳнѳ — 500 мѳтрѳт утла коалтѳш. Мѳнѳѳрѳжѳй шукок кѳлѳш гѳнѳ ти пѳшѳм кок пай дѳ шукаш ашындараш лиѳш: ик комы станѳшок кок бѳдѳрѳмѳшѳйм вашталтышла кокташ лиѳш. Сутка пѳтѳрѳиш кѳндѳкш цѳшѳштѳйжѳй, шамак толшы ирок 6 цѳш гѳц кѳѳѳйвлѳ кок цѳш йактѳ, ик бѳдѳрѳмѳшѳ коа, тѳшѳѳ варажы — вѳсѳй. Кѳлѳш гѳнѳ, ик колхозѳш кок станым бѳштѳш лиѳш моло.

Коаш тѳймѳнѳшѳйжѳй нѳымат нѳлѳй агыл, 2-3 ѳрнѳштѳй йажонок коаш тѳймѳнѳ шокташ лиѳш...

Колхозвлѳштѳй, томан йѳдѳ 25-30 мѳтр рѳдѳй сѳмнѳѳш комаш пѳшѳ тѳйвѳм пѳтѳ. Тѳй 50 ѳдѳмѳн комаш пѳшѳштѳйм кок-кым ѳдѳмок бѳштѳш тѳнгѳѳйлѳт, пѳшѳштѳйм куштылташ лиѳш дѳ пѳшѳштѳймѳт нѳнѳй гѳц чѳдѳйм

ак бiштэп. Кым тьлэбй гьц шуку тэ-
льн иктэ 4-5 тьлэбйжй коаш тьнгэл-
мькьб, 1500 мэтрэт утла мьнбэрбм кок
эдэм коэн кэрдьт. Тинэр мьнбэр
кохозлан утымэшкькьб ситэ. Коаш-
ыжы дэ шьдьбьрэшьбйжй молат, цилэ
муш пэшэлэнок пасна томам стро-
йэн пуаш лиэш.

Комаш пэшэм вэлэ агыл, мол пэ-
шэжымэт куштылташ кэлэш. Шьдьбь-
рэмаш пэшэм тэвэш нэлшэш. Мян-
ман шуку бьдьбьрэмашвлэжок тошты
кьнзала-вандэшок шьдьбьрэт. Йалдон
ташкэн шьдьбьрэмэн кьнзала-ванды
улы вэт, тьдьбьм малын вара войымы-
ла агыл? Тьдьбьндонат пэшэм кок-кым
пай ашындараш лиэш.

Бьмашьбйжымэт у сэмьнь
колтышаш. Пэшэм артьэлбьн бьштэш
кэлэш. Артьэлжым бригадын-брига-
дын пайылышаш. Иктбь вэсбь дон тэ-
нэшэш, ударный сэмдон пэшэм бьштэ-

шэш. Пэшэм планым бьштэпэш. Пэшэм
куштылташ у йонвлэм кьчэлэм кэ-
лэш.

Мьнбэр комаш пэшэ гьц пасна,
тьрлэмаш пэшэмэт ть артьэлвлэок
бьштэн кэрдьт. Пэшэжй шарлэмьб сэмь-
нь, бьшкэ колхозланжы вэлэ агыл,
кустпромын, коопэративын лапкавлэ
гач выжалашат ситэрэн кэрдэш. Вы-
жалашыжы: йэмдьбь тыгырвлэм, ска-
тьэртьвлэм, плотьэнцьвлэм, кьпцьбк
шьргьбьвлэм моло коаш, тьрлэш лиэш.

Колхозвлэштбш бьдьбьрэмашвлэн пэ-
шэм тэнгэлэ йондьбьрэмаш, ниньбн бьлэ-
машьбштбьм когон куштылта, анзылта.

Тэнгэжым тэнгэдэ, ти пэшэ бьшкэок
ак бьштэлт. Тидьбьм бьштэн шоктыманш-
ты—партйачэькьбвлэ, комсомол йачэь-
кьбвлэ, бьдьбьрэмаш дэлэгатвлэ дэ
Портнырыштыш комы мастар школ-
жат пыт вуйлаалтышашлык ылыт.

Тьнэм ижьбь ти пэшэ кэрэл сэмьнь
бьштэлт шон кэрдэш.

Фэр-Сидун.

Индустрим

лүктэнэ.

Сойузна мычкы
пэшэ йук
мүгьбьрэ.
Мүгьбьрэ,
рьшкэлтэш
индустрим йондэрэ.
Тьэхник винадон
индустрим
лүктэнэ.
Лүктэнэ.
вьнгдэнэ,
вурсы ганьым бьштэнэ.
Вурсы арава
долгыжэш
сэрнэ.
Сэрнэ,
капиталым
үштбь-мыжла цьтбьртэ.
Машина сила
пэшанэм
куштылта.

Куштылта,
ваштаалта,
СССР-бьм вьнгдэ.
Вьц иэш планым
утыдон
тэмэнэ.
Тэмэнэ,
шоктэнэ,
ныл ишток кэрдьнэ.
Капиталын тьэхнькьбьм
шона
эртэнэ.
Эртэнэ,
мыштэнэ
йондэрэн миэнэ.
Колхозым йбьр бьштэн,
кулак классым
ташкэнэ.
Ташкэнэ,
кьчэнэ
йашток йамдэнэ.
Пэшанэм пыт бьштэш
бригадыш
ушнэнэ.
Сойузна мычкы
пэшэ йук
мүгьбьрэ,
Мүгьбьрэ,
рьшкэлтэш
индустрим йондэрэ.

МА УНЭ ТЫДЫМ ИТ КЫЧАЛ...

1916 и.

Шыжы-шон колтэн. Ылышташвлә нарынэмәлт кәнйт. Вәрүн-вәрүн виләш тынғалынәт. Ирок йәдә рок пиш когон кылмән шынәш. Кәчывәл шомыкыжы, ләввәрән лин колта.

Мынъ тымәнәш принимаыктышым.

Вара, кәчй йәдәок, тымәнәш кашташ тынғальбим. Учитывләнәжым Йәфим Локсандырыч манына ылы, пиш йажо әдәм ылы.

Йәфим Локсандырыч гыц пасна, әрнәштй кок гәнә, поп миә ылы; тидыжы гынъ, пиш когон таза, мөшкыржы кого, кынцбкым цикән шынәдән машанәт.

Попшы йымын йәла гишән тытыштымок шайыштәш, тымда.

Мынъ сирмәшым пиш йажон тымәнәм ылы. Йымы гишәнжы — „закон божий“ манмыжым, эчәт йажорақын тымәнәм ылы. „Закон божий“ кыиғәжым йажон тымәнәдәжәт ат кәрдт, попшы пиш попән мышта.

— Нәзәрән, йасыланән ылышты, йангвант йымылан ыдылашы колымыкыжы райыш кәә, — манын колта.

Мәжы нәзәрән ыленәәт, мынъ райыш кәәш шанән шынәдәнәм.

Сәдындонок, йымылан пиш когон мынъ ыдылам дә „Закон божий“ манмы кыиғәдбмәт тымәнәш пиш цаңәм.

Тыләц пасна, школ гыц мөндырнәт ағыл, Йәкывы бизәм (әтвәмн туан шүмбәлжок) ылә; үштй годымжы моло тоныжы амаләм. Тиды бшкәжы манақшты ыленәт, йымы гишән попаш пиш йарата.

Кок и тымәнә колтышым. Нымаганъ мысакат бш лйәлт, нымат бш вашталт.

Кымшы иәшбжы мынбшн әтвәм колән кәш.

Әтвәм колән кәмбкы, ылымәшнә когон вашталт кәш. Качкаш укә, әвәм цәрләнәш тынғальбй, пәшәм бштен бш кәрт. Әвәмжыләнәт әтвәм гыцок вәкәт, чәхоткы вашталты, тбдбндонок цәрләнә.

Тымәнәмәм пишок шөәш ыленәжы. Качтәжы тымәнәш ак ли. Сәдындон, мынъ эчә когон йымылан ыдылаш тынғальбим.

Тордынна цилән ләктын кәмбкыштй, йымылыкәш шагаламат, пиш когон йымым сарвалаш тынғаләм ылы.

— Кого йымы, господь Саваоф, Казански дә Ныжәгородски божы матвәр дә цилә свәтойвлә, мөйләнәм палшыда кбзбт мәмнән качкашна нымат укә ыленәжы... Тиды гишәнок тымәнәшәт кән ам кәрдт вәт, — манам.

Тыләц пасна, маганъ-шон мольтывавләм попән миәм. Кәчынъ тәгә ыдылам гынәт, ныма йажоат ак қай. «Малан вәл йымыжы мбләм ак палшы» манын, бшкә турәшәм попәм.

Изиш шаналталымат: «йәла ак йары, кәрәк ыдылат гынәт, мбшкыршужа» маным. Вара, мәшәкым нәльбмәт, кбчәш мырыктышым.

Кок кәчй моло кбчән кашгам, кбм кәчбжы тымәнәм.

* * *

Икәнә кәнбжым, Йәкывы бш әәм мынбшн шур мынастирбш сагажы нәгәш.

Мынастирбштй Йәкывы бизәмбн тос манақшы докы пырышна. Ик вадны амалыцнаат, вәс кәчәшбжы бизәм Шурдын алашкы кән колтыш, мынбшн тос манақшы сага кодыш.

Ти манақшы гынъ пиш йбврәклә чучәш. Бшкымжым — отвәц Василий манаш шүдә. Проста манақ ағыл, вуйәшбжы вәдбрә ганъ калпақым чен шынәдән.

Бизәм кән колтымыкы, пүлә вәрәмә лимбкы, пиш цәвәр вәтй пырыш, кид-савыцштыжы тамавлә вбдбл шынәдәмә. Кбшәнбштбжы тама әнәт мугылгә қайшы кого ара улы. Пырымжы сәмбнок, йбрәлтән колтыш, манақлан кидбм пуш.

Манақ дон вәтй коктын пиш сусун попаш, йбрәш тынғальвбй, манақшы вәтблән:

— Әрәкәтшым моло кандәнәт? — манәш.

Вәтәйжә:

— Кандәнәм, — манәш-дә мыйнә вә-кәм анжаләш.

Мыйнә гыңәм шәкләнбимбжым ца-к-лән колтышат; манақшы:

— Тиды гың ит лүд, тиды йал-дәшәмбін шольыжы, — манәш.

Тәнгә манмыкок, вәтәй кышәнжы гың ик йамдар әрәкәм лыкты, са-выңшымы шүтбш курнык плошкам стәл вәкбә лыктын шыңдыш.

Вара коктын йуаш, тынәльэвәй.

Манақшы ик стопка әрәкәм йок-тарышат, мыйләжәт вәктә:

— На, тидым йүн колты... Йәлән вәлә тәвә иктәләнәт ит попы... ма-нәш.

Мыйнәжә:

— Ам йу, — манам.

— Йумынам йәлән ат попы сәй? — манәш.

— Агым, агым, — манам.

Вара, йүн пәтәрәвәт, манақшы мый-ләнәм попа:

— Мынастириәм анжалаш ләкты-мә, йажо вәт, — манәш.

Мыйнә түгәй ләктым, дә өрдбшкок жән шым қолты. «Итәй доко, нинәй мам бштәт, йори қолыштаалаш» ма-нын бшкбә турәшәм шанән шалгәм.

Амаса әнәш шагалымат, қолыш-там. Қолыштым-қолыштымат, пиш ко-гон намысланән қолтышым. Тишәң ләктым дә цәркбә пичбә ййр қаштам. Шукат бш ли, бизәм толын шагалы-ат:

— Ну, мыйнәйым шуқы вычышың вара? манәш.

— Пиш шукок агыл. — манам.

— Албимә отәң Василий доқы пыралына, — манәш.

Кидәм гың қычышат, а ш к э д н а. Отәң Васильн кәдйә амасажым бизәм шыпшыльбат, пыраш ак ли, көргбә гың кбләйм пиштән шыңдымбәй.

— Йымыдыләш вәкәт, тәйдбндон тбкблән шыңдән; — бизәм манәш.

— Тынә вәкәт, — манам; бшкәжбә гынь ваштыл қолтәм ганьок, цыгә-шәт ақли, ләшәнбә қолмы шәйәәм по-нән пунәм ылнәжбә дә намысланәм.

— Алок цәркбшкбә кәнә, бидә вә-чәрнәш пыра сәй, бизәм манәш.

Мыйнәжә тбшәкән:

— Вәчәрнәшкәт мыйнә ам ныры, алок йбләрәк тоқына, — манам.

Бизәм тбшәкән шыңдәшкән мәләш-тән пуш:

— Пиш йалахай ылатыш. Хытә свәтой вәрбштә, мынастирбштә ыды-лам... Бдылмәтшбә ак йам вәт! — ма-нәш.

Мыйнә йуқымат шым лык, бшкә турәшәм вәлә шаналтәм: «Свәтой вә-рәтшбә йажо йә!» манам.

— Ну. бинә тоқына кәнә, — әзәм манәш.

Вара коктынат мынастир гың то-қына мырыктышна...

* * *

— Ох!-ох!-о-ох! Ма рок вара, шү-мбшкәмжбә пырән шыңзбә-бә-бә! — ма-нын папам камака вәлнбә сәслән кидә.

Мыйнә папамым пиш б ж а л а й э н шыңдәнәм; мам нбаргыжаләш, тәйдбм тбшәкәнәк бштән пуаш цаңәм.

— Пәтәу! Анжама, йыманзылны мольэвбн вәд улы? — манәш.

Анжалымат:

— Укә, — манам.

— Бинә воскреснбй пукташ Мак-си вәтбә доқы кәдәләй! — манәш.

Макси вәтбжбә вәс сирбштбә йлә. Тоқыжә уштышак-пәләк нәрбк лиә-шәт, кәмәм пиш ақшо ылнәжбә. Ти-мохән Иванын қостан пижбә гың эчә лүдәм, әртәшәт ақли — п ы р ы л э ш. Изиш шаналталымат: «анзылныжы кәмблә қайшаш» манам. Йамдарым нәльбимәт, сола мыч мырыктышым. Қарәмвуй вәдсбнзә йәктә шом, вәд-сбнзә тбрбштбш вәдбрәш анжалы-мат, вәд улы. Йамдарәм вәдбрәш цикальбимәт, вульгә вәлә ик йамдар вәдббм йоктарән шыңдышббм. Вара, йамдарәм нәльбимәт, тоқына мырык-тышым.

Пөртбш пырымәм сәмбньок, па-нам:

— Әх, Пәтәуәм, тау-тау! Ох-ох, лач мылойәцок ылат, қыңә йблә сәр-нән тольың... — манәш.

Йамдарым қычышат:

— Оспыдб, сусә, христьә, осподь Саваоф, Миколай угодник, шүмәм төрлбдә, — манәт, чык пок онжым хйрәстбшәт, қым подылыш нәрбм подылымы. Вара камака вәкбә қымык пырән вазы.

Изиш қиәләләт:

— Ох-о-х, ижбә шүмәм отнака лә-әш тынәльбә, йара әуә воскреснбй

вѣдшым кандэн пушыц, тагышкэвэ-кят эчэ йасыланэм ылы, — манэш.

Ик пэл цаш нэрѣк кишят, лачокок, камака вѣлэц валыш, мыгыльгэ вэлэ кашташ тѣнгальѣ.

Мѣнь ѳрэм вэлэ. «Ма рок вара? Воскрэснѣй варэш вѣдсѣнзэ вѣтдонок парэмэшѣш. Мажы т и ш т ѳ к ѳ н улы?» манын шанэм.

Тидѣм пиш шуку шанэн каштым.

Вара шуку лимѣкѣ ижѣ, 1924 ин, Шурдѣн алашты пачылатшы 4 тѣлзаш курс—Совпартшколышкы тымѣнѣш вѣрэшмѣкэм ижѣ, тидѣм палэн шом.

Тиштѣкэн Павыл Иваныч, тымдышы, ылы; йѣмы ваштарэш пиш рашкыдын кэлэсэн пуа, цилэ палэ ылы.

Икѣн тидѣн докы мишѣмѣт, коктын пѣлэ мам-шон кытырышна. Попышна-побышнаат, папамлан воскрэснѣй вѣрэш вѣдсѣнзэ вѣдѣм йѣктѣмэм мѣнь ашѣндѣрэн колтышым дѣ шайышт пушым. Вара йадым:

— Кыцэ тѣ вѣрэмѣнок парэмѣн? манам.

— Павыл Иванычэм утэн кэн ваштылэш. Ваштылы-ваштылы дѣ вара шайышт пуш:

— Папатын тѣ турэш шѣмжѣ бѣшкэок парэм кѣрдѣн.

— Эчэ, — манам—йужнам поп нырышкы икон дон лѣктэш; вара, тѣжѣкѣнок йур толэш. Икондон лѣкмѣшкѣжѣ йуржы укѣ. Малан тѣнѣ лиѣлтэш?—манам.

Павыл Иванычэм в а ш т ы л ваштылок шайыштэш:

— Попвлэ ороды агылэп вѣт. Нинѣ тымѣнѣшѣ эдэмвлэ ылыт, сакой масакым анчыктэн мыштат. Попвлэн цилѣштѣнок манмыгань баромѣтѣр*) улы; тидѣ 3-4 кѣчѣ анзыц игѣчѣ вашталтшашлыкым анжыкта; кукшы ѣль начкы лиэш цилэ анчыкта. Пондокы марывлэ икондон нырыш лѣктэш толыт гѣнь, пѣтѣри баромѣтѣржѣм тѣдѣ анжалэш; кукшы лиѣшлыкым анжыкта гѣнѣ, тѣнѣм вара икондон лѣктэш тырхалэш, «йасыланым» вирдон моло пыраха. Баромѣтѣржѣ йур толшашлыкым анжыкта гѣнь, тѣнѣм вара бѣшкэок цѣркѣ старыстылан кэлэсѣ: «Икондон нырыш ана лѣк гѣнѣ, йур ак тол лиэш—манэш. Вара, икондон лѣктѣтѣт, лачокок йур талэш...

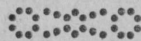
— Тѣвэ ач, пѣцкѣмѣш халыкѣтым попвлэ кыцэ алталэнѣт... Павыл Иванычэм, — манѣн...

Попвлѣэт тѣнѣлэ алталат ылыныш. Тѣнѣлэ труйыш халыкѣдѣм нѣнѣ кылат...

Мѣнь тагынамшѣнок бѣзбожнѣык ылам. Йѣмы палшымдон агыл, Совѣт палшымыдон тымѣнѣм, тымдышэш тымѣнѣ лѣктѣм. Пѣрви йѣмылан бѣнѣнѣмэм гишѣнжѣ, ыдылмэм гишѣнжѣ, ашѣндѣрѣмэм йѣдѣок намысланэм...

Йѣмылан бѣнѣнѣмдонжы лач курымаш намысышкок пырымыла...

*) Баромѣтр—игѣчѣ лимѣшѣм анзыкыла анжыктышы прибор ылэн.

БѢРВЭЗБѢВЛѢЛѢН вашталтшы цѣрвлѣдон пѣт КБѢРѢДѢЛ шалгымыла

БѢрвэзбѢвлѢлѢн вашталтшы йиш цѣрвлэ шуку улы: дѣнфѣтѣрит, скарлатѣн (логѣр цѣрвлэ), бѢрлѣхѣн, шадѣра да вѣсѢвлѢѣт. Пѣрви, кугиѣн-годшы жѣпѣн, ти цѣрвлѣдон когон кѢрѣдѢл шалгыдѣлѣт. СѣдѢндонат бѢрвэзѢ лошты колымаш кого ылын. Вырсывлэ анзыц, 100 вуй гѣнц 25-шѣ шачмыкы год йѣктѣѣт колэн миѣн (25%).

КѢзѣт вашталтшы цѣрвлѣдон Совѣт властѣ когон кѢрѣдѢлѣш. Анзыл-

тымашыжат ти корнышты пѣрвиш дорц кого лин, 1930 ин каждѣй 100 шачшы бѢрвэзѢ вуйѣш год йѣктѣ колымаш 14-бѢш валэн шон.

Тѣнѣ гѣнѣѣт, ти анзылтыш—дон бѢшкѣмнѣм бѢвѢртѣш когонок эчэ ак вѢрѣшт. Вашталтшы цѣрвлѣм, лѢмѢштѣ вѣлэ кодмылаок, йѣшток йѣмдѣншоктымыла, нинѣ ваштарэш пѣт кѢрѣдѢлмѢлѢ.

Вырсышкы пичѣл, пушка дѣ шуку мол хѣдѢрдон лѣктѣт. Тишѣ тѣнѣ

агыл, ти хадырвлә кәрәл ак лиәп.— Когонжок Ышкымнам итырән урды-машна кәрәл лиәш. Тидым цилянок пәлән ыгылән шоктән дә Ылымәш-шышкына пыртышашлык ылына. Ти ырысын тәһәлтишбәжә тиштәк ыләш.

Ышкә кәпым дә Ышкә Ылым пөрт көргым ирән урдәнок цәрвлә гыц ытләм манаш эчә ак ли. Кызбят, социализмбш пырымына сәмбнь, Ылымәшнә иктбш ушнән миә. Иквәрәш пәшәм Ыштәнә, ик вәрәш качкына, йүнә, шуки йәлавләнәм ик вәрәш погынен хытырәнә.

Итырән Ылымәшым ц и л л а н ыгыларән шоктән, циля вәрәок тидым тәргән шалгәт гынь вәлә, сакой цәр гыц ытымыла. Циля вәрә итырәм тәргән, Ышкымдәмәт ирән урдыда! Ти шанымаш труйыш халык лошты кәриәлтбштәок шалгышашлык ыләш.

Тижәц пасна, Ырвәзылән вашталшы цәрвлә пижмәш гыц прививкым (шулмашым) Ыштәт. Шулмаш гишән тиштә тәвә изиш попалташ вәрәштәш.

Вашталшы цәрвләм вәс сәмбньжы эчә „рәдб“ цәр маныт. Лачокок, тиды тәһәлмбкыжы рәдбнок кәә, цидәләнок, манмы гань, цәротым шокта. Анжалашаш бндә—кү ти „рәдб“ цәр гоным ытла. Кыдыжы тәһәм вәт ик куды-йишбштәк, цәрләнбшбвлә ло гыцок „рәдб“ гыц өрдбжәш шалгән кодәш. Йәл цәрләнәт, колат,— тидыләнжы цәр ак пиж. Тәгәнә Ырвәзыжым шоән вәлә ужалтәш. Тидын кәп кылжәк (органьизм) тәгәнә Ы ыләш, циля цәрбмок агыл гынь, кыды—тидбжым ак пижыктб, ак принымайы, рушлажы „нәвосприимчив“ маныт.

Ик-гәнәк цәрләнән эртәрбм цәрәт вәс пачаш ак пиж. Шамок толшы: Ырлбхәндон әль шадырадон ик-гәнәк Ырвәзы цәрләнән эртәрән гынь, вәс пачаш тидылән нинб ак пижәп.

Тидым тәгәнә ыгылымыла:—Сакой йасыдонок мәнмән кәп-кылә (органьизм) кырәдәләш. Тиштәкән кого пәшәжымәк мәнмән вәһнә ровотайа, Ыр кырәдәләмәштбжәк цәр вәштарәш сәрнәлт, ровотайалт шокта, вәриш-тб цәр вәштарәш шалгышы айыртәм-йәд погынен миә. Ти йаддон вәлә вара дәржәт сәһәлтәш. Ырвәзы цәр-

ләнән эртәрбмбкыжәт, цәр вәштарәш шалгыш йадшы вәриштыжы ак йам, ти цәрләнок вәс пачаш пижәш ирбкым ак пу.

Цәр вәштарәш кырәдәләшы йадым цәрләнбдым Ырвәзыләнәт вәриштыжы йәмдблыктәш лиәш. Вәс шамак дон попышаш гынь, тидын кәп-кылжым вәшталтшы цәр пижын кәртбмбм Ыштәш лиәш. Тиды шулыктымыкы тәһәжы лиәлтәш. Дыфтьәрит, скарлатын, Ырлбхән дә молы цәрвлә вәштарәшәт шулмашым шуки Ыштәт.

Кыцә шулыт—кәләсәшәт ак попазы: шадыра вәштарәш шулыктымым молы цилянок ужыныт. Ырвәзы кәпбшкы цәрбн йадшым (шадыра вәштарәш гынь шадыран шүжбмок) шулын ныртат. Цәр йадшы вәлә тиштә изиш лаксыртымы, силадымы ыләш. Ырвәзым цәрләндәрәнок ак кәрдт.

Тәһә гыньәт, кәпбш цәр йад (зараза) вәрәштбкы, тиды вәштарәш Ырвәзын циля вәрижы тәрвәнә, ырысым тәрвәтә, манаш лиәш. Сәдбндонөк, шулмы пәштәк Ырвәзы сәрикләнән колта, тапырын-тапырын хәирән молы колта. Тиды шулын пыртым йаддон кәпкылән кырәдәләмәшбжым анжакта.

Тәһә кырәдәләмәшәш, пбтәри кәләсбмнәәок, цәрләнбш Ырвәзын годшылаок,—Ырвәзын вәриштыжы цәр вәштарәш шалгышы йад (протывойадийә) ровотайалтәш.

Мычан-мычан кок-кым гәнәк молы шулыктәт гынь, цәр вәштарәш шалгыш йадәт эчәт привайалт миә. Тәһәм вара магань цәр гыц шулыктәһәт, тиды гыц лүдәш укә, пижын ак кәрдт. Пақылажы тәвә, вәшталтшы цәрвлә гишән айыртәмбн кәләсән миәнә.

ДЫФТЬӘРИТ.

Дыфтьәритдон цәрләнбмб гоным, кәпкыләшкы сивыротка манмым көргән им мычкы пышкыл пыртат. Тиды цәрбм төрләш палша, ләкәрсы дон иктб ыләш. Йасылан мазар ир тидым Ыштәт, тәһәри йажәш толәш.

Тәһә гыньәт, когон цәрләнбшбмок сивороткыдон ытараш йасы, анзыц пумы уколат (пышкылмы) кынамжы сыһән ак кәрдт. Кызбятшы жәпәш дыфтьәрит когон шәрлән, азнән мон. Прививкым кәрәк Ыш-

тәт гыһыат, дыфтьэритдон цэрләнй-мәш лоштат 12-13 процэнтшй кола.

Кызыт бндэ докторвлә дыфтьэрит ваштарэш эчэ вэс амәлбм (срэдство) моныт. Тидбжй гыһы пишок бһнән ылэш. Лицбм науки лбмдон тидб—, „анатоксина“ маныт, рушлажы „противоядййә“ лиэш.

Анатоксиндон кым гәнәк приви-вайат (шулыт). Ёрвэзбвлә ти шул-машым куштылгын эртәрәт. Кыды-тидбжбн вэлә моныр изиш шалдыр-галәш. Шулым вәржбй изиш йакшар-галәш дә каршталәш.

Шулыктымәшкбжбй вэлә, анзылны кэләсбмбнә сәмбн, ёрвэзбм пәләш кәләш: тидбн, әһнәт, кәп-кблжбй дыфтьэритбм акат пижбкты. Тэгән ёрвэзбвлә шоән-шоән ылыт, манна вәт. Тидбм докторвлә вэлә пәлән кәрдыт. Нинбй йори пробым „проба Шика“ манмым бштәт. Пробым бшт-бмәштбй, цэр цижбктыдбмәшбм анжыкта гыһы, шулашыжат кәрәлак ли.

„Анатоксина“ дон шулым пыток бһнәнәш лыкмы. Шадыра ваштарэш шулмашгыц кызыт ик ёрвэзәт ко-дын ак кәрдт—циләм шулыт. Анзы-кыжым анатоксиндон дыфтьэрит ваштарэшәт икты кодтәок шулман лиэш.

Франциштбй, эртбш 5 и мыккы дыфтьэрит ваштарэш мблбйон ёрвэ-зәт угла анатоксина шулым ылын. Тбмбк дыфтьэрит нбнблән пиж-тә.

Америкбштбй 153.050 шулым ёр-вэзбй лоштбй, 10 тблзбй мыккы, дыф-тьэритдон колшы иктәт литә. Ано-токсинадонок шулма ылыныт. Тбштә-кәнок 142 тбжәм шулыктыдым ёрвэ-збй лошты 1.800 цэрләнән, 202 колән.

Мә донына, Бакушты 2 тбжәм шу-лыктым ёрвэзбй лошты 2 и мыккы иктәт цэрләнбдәлыт, мол вәрә ти жәпбн дыфтьэрит цэр азнән вэлә миән.

Анатоксинә прививкбм мол вәрә-ләйт: Москвашты, Лбннинградшты бштәнбт—цилә вәрә шуламшок бш-кбмжбм йажо вәцбн вэлә анжыктән.

СКАРЛАТЬИН.

Скарлатын ваштарэшәт шулмә-шым бштәт. Тидбн ашыжы дыфтьэ-рит ваштарэш шулымдон иктөрбш-кок шон ак кәрдт. Тбнгә гыһыәт, шу-

лаш ак кәл манаш ак ли. Шулыктым ёрвэзбвлә шулыктыдым дорцын кым пай чбдбй цэрләнәт. Цэржбмәт кән-бисбрбш пырыдәок, куштылгын эртә-рәт. Колшыжы нинбй лошты чбдбй шулыктыдымдорц 20 пай чбдбй.

Шулмыжым цаклыдәок, манмы гань, куштылгынок ёрвэзбвлә эртә-рәт. Кынамжы вэлә уштбй-мыж постол монгырым шалдырталәш. Шулым вә-ржбй изиш йакшаргаләш, каршталәш. Кәпәш тыгыды йакшар чүнжә ләктб-лдәләш. Ти кәнбисбржәт кәчәш-кок-тәш вэлә лилдәләш, варажы эртә.

Прививкым скарлатын ваштарэш 4 гәнәк 5—7 кәчбй гач бштәт. Ти прививкбй кок иәш йарал лиэш.

БІРЛБХАН.

Пәрви бдбйрәмәшвлә ёрлбхәнбм та-кәш йасәш вэлә ужыныт. Ваштал-тыш цэр манын лүдмбй шамыштат укә ылын. Сәдбндонок, анчымашыжат прамой агылат, цэрләнбш ёрвэзб-влә шукужок кужәмәлт йасыланә-нбт. Кукшынди-чынькәрәк ёрвэзб-вләжбй он йишнбм чахотка цэр йак-тә шоныт, коләнбт.

Бндә кызыт вэлә, ёрлбхәнбм пә-лән шонытат, шәкләнәш тбнгәлычбйт, бшкә игшбвбштбм пәрәгәт. Йасы лиэш гыһы, төрләш цацат, лицыләт.

Эртбш 10 и мыккы докторвлә ёрлбхән ваштарэш шулмашты ёрлб-хәндон цэрләнбш эдәмбн вбйр гыц бштбм сивороткадон шулаш тбнгә-лычбйт. Токо цэрләнбш эдәмбн вбй-бштбжбй ёрлбхән ваштарэш шал-гыш йадәт цаткыдырак, силанрак ыләш. Тидбм вэс ёрвэзбн кәпкблб-шкбжбй шулын пыртәтәт ёрлбхән дон кбрәдәләшбжбй йәмды лиәш. Шулыктым ёрвэзбй вара ёрлбхәнгыц когонок ак шәкләнбй.

Шулмашым шу ёрвэзблән, ёрлб-хән „рәдб“ кашмы годым, бштәт. Ти-жәц пасна, цэр пижбыләнәт, вблкы лә-ктбн шомәшкы, бштәт. Ёрлбхән ваш-тарэш шулым силажы пәли йактәшоәш. Тижәц вараат: вэс инәш, кымшәш ёр-лбхән рәдбй ләктәш гыһы, вэс пачаш шулыктымыла.

Дыфтьэрит, скарлатын дә ёрлб-хән—кымыгынат ёрвэзбй лаксырты-шы рәдбй цэрвлә ылыт. Ти ваштал-тыш цэрвлә ваштарэш прививкым (шулмашым) кызыт анжышна, Кымыт

лошты пыт ыһыанэһэйжок дыфтьэрит
ваштарэш шумаш ләктэш. Скарла-
тын дон ырлыһан ваштарэш шумаш
мә төр корнышты шалгәнә манаш
лиэш. Тыштат анзыкыжым анзылты-
машым вычымла.

Бірвэзйи вашталтыш цурдон кйрә-
дәл шалгымаштына ик сэмьнжйи мә
у гыц кушашлык вырлыкын шулык-
шым пәрэгәнә, вэс сэмьнжйи, госу-
дарствым уты росходыш пырымаш
гыц пәрэгән шалгәнә. Бйрвэзйилә йа-
сыланым годым, авәшты нинйи гыц
айырлән ак кәрдтәп вәт. Пәшә гыц

кйрәләтйи. Кйрмә пәшә лошты гынь
пәшәжәт ти вирдон шагал кәрдәш.
Тижәц пасна, йасывләм төрләш дә,
цуржйидон, пакыла шәрлымәш гыц,
кйрәдәләш государствылан кого рас-
ход лиәлтәш.

Тидйи аштән шулыктымаш гыц
өрдйижәш ик бйрвэзйит шалгән кодман
бйнжйи ли. Анзыц шулыктән вәлә ти
шынгынвлә гыц ытлаш лиэш. Тидйи
вәлә ытарышыжы ыләш. Тидйи вәлә
рәдйи цур лаксыртышыжы ыләш.

Доктыр
(Рушла гыц сәрйимйи).

Ал. Свэтлов.

Двуррушныик.

Ик кйдэжән пйэсйи

М А Д Ш Ы В Л Ä :

1. АЛДУШ ЛЬӘКСӘ, сола совет чабән 30 иәш.
2. АЛДУШ ЦЫПАНЬИ, вәтйижйи, 30 иәш.
3. ПРАСКО, Колхозышты ышкал шывышышы, ударныцйи.
4. ЦЫГӘК СОФИ, учитьйильныцйи.

Мадмаш вәр: Сола совет кйдэж. 2 стәл да иктә манвар пөкәнвлә
шалгат. Кйдэж ййр олмангавлә. Стьәнәвләштйи патрәтвлә кәчәт, ик огол-
ышты пйитйирән шйндйимйи знамйи шалга. Стәлвлә вйланйи кнйитәвлә, пума-
гавлә кийт, чәрныла әтйивлә шйнзәт.

Пйитәрли, занавәскәм пачмыкы, сцәнйиштйи иктәт укә. Иктә кок мин-
ут әртйимйи, Алдуш Льяксә пыра. Бйжгам, мылахайым, мижгәмйим чиән.
Стәл вйлкйи папкыжым пиштәят, выргәмжйим кыдашаш тйнгәләш.

АЛДУШ. Фу-у-у... Моч гыц кә-
нәм. (Пуж вйдшйим савыцдон бйштйи-
ләш). Кйцкәвйи! Ак ситәшйижйи докла-
дым эчә йәмдйиләш пуэвйи. Тәнгәчок
йәмдйиләш тйнгәльбйимәт, бйш ли-әптйи-
ртәвйи. Тагачы талашалаш попаза.
(Цәшбйжым лыктын анчаләш). Уй-уй...
доклад йактә кым цәшәт кодтә. (Стәл
докы ашкәд миә дә пумагавләжйим
анчаш тйнгәләш). Ик гәнәк хыть
бйшкә турәшәм йәмдйиләш, рәпә-
тыцйим бйштйишәц. Тытә аһәт акат
ләк, бйшкйимйим вәлә намьсышкы пыр-
тымыла... (Пумагавлә лошты замәт-
кйивләжйим моәшәт). Аха! Тәвә кыш-
такән... Кыцә ләктәш, анчалына йә...
(Огылашыжым нйиәлтәят, кахырал-

та). Ну, тәгвлә, тйнгәльбйинә гыцә?
Тйнгәльбйинә? (Докад бйштйишйилә
анчышывлә докы мәльин шагаләш.
Пйинчәк пачшым шывышләш, онжым
нйиәлтә).

— Тәгвлә! Тагачшы, 8-шы мартын,
цилә СССР-ын бйдйирәмәшвлән кәчйи
лбймдон мәждународный митйингйим
пачаш йадам. (Шбп). Тәгвлә! Мь-
нйи кого аратыр амыл гыньәт, бйдйи-
рәмәшвлән тәхәнь кого кәчйиштйи
годым... так сказать... пйиш сочувст-
вуйәм. Тагачы дьействитйиләнйи..., так
сказать... шукы интйерәсйим тәләндә
кәләсэн пуэм... (Шбп. Пөкәнәш шйн-
цәш. Пуж вйдшйим бйштйиләш. Бйшкйи-
ләнжйи попа). Ну, йара!... Варажы?

Варажы, Алдуш тӑн, мам звоньӑн пуэт? Мм... Варажы... варажы йӑла гишӑн шайышташ кӑлнӑжы... (Амаса тӑнбӑ йал йук шакта).

АЛДУШ. (Амаса докыла сӑрнал шагалӑш). Пырыда. (Праско пыра).

ПРАСКО. Пуры вады лижбӑ, Алдуш тӑн! Токӑт пыраш лиӑш укӑ?

АЛДУШ. Попа эчӑ, Лиӑш, лиӑш, пыры. Как рас тӑнбӑ мӑйлӑнӑм кӑзбӑт пиш кӑлӑт. Йӑла улы.

ПРАСКО. (Шӑклӑнӑн). Анчы... Вычӑнӑт ылтӑ!

АЛДУШ. (Пӑкӑнӑм пуа). Тӑнбӑ шӑц, шӑц! Пӑлӑт? Бӑдӑрӑмӑш йӑла как рас улы...

ПРАСКО. (Цӑдӑйӑн). Бӑдӑрӑмӑш йӑла улы манат?..

АЛДУШ. Мм... „Восьмомартовски“ докладым тӑлӑндӑ йӑмдӑлӑм вӑт...

ПРАСКО. Э-э-э... Тӑвӑш мам! Пӑлӑм, пӑлӑм.

АЛДУШ. (Праском пулшыжы гӑц сӑвӑлӑш). Докладшы эчӑ маханьбӑ! Парньавлӑдӑм нылал колтӑдӑ вӑк. Пырават, цуратат! (Шбӑп). Сӑчас тӑйлӑнӑт докладӑм лыдын анчыктӑм, йара? Вара йара-акйарыжым мӑйлӑнӑм кӑлӑсӑт. Ну, бӑнбӑ колыштат?

ПРАСКО. Тӑвӑ махань йӑла, Алдуш тӑн... Бӑшкӑок ужат...

АЛДУШ. Ньимат ам уж, ужмӑмжӑт ак шо. Тӑнбӑ колышт доко колышт мана м... Докладыштӑм тӑвӑ махань попымаш улы... (Кахыралта, бӑшкӑмжӑм когӑош ужмыла бӑштӑ. Попымыжы годым сцӑнбӑ торӑш каштӑш, кидшӑ дон равӑдӑш). Мм... Коньӑшнӑ... Бӑдӑрӑмӑш вопросышты кыды мӑрзавыцвлӑжбӑ ньимат ак пӑлӑп, шӑтӑш ак пиштӑп, так сказать... загибӑм бӑштӑт... Лачок... Тӑвӑш махань йажо установкывлӑм кынамжы мӑ колына: „Цӑвӑбӑ кӑк агыл, вӑтӑ— бӑдӑр агыл“ маныт, ӑль „ти йӑлашты бӑдӑрӑмӑш ыш агыл“ маныт, ӑль тӑнӑт эчӑ попат: „Ушшӑ кужы-ышыжы мытык“. маныт. Тӑхӑнбӑ шайажы колалтӑш, тӑнвлӑ. Кыцӑ эчӑ колалтӑш. (Праско вӑлкӑ анча).

ПРАСКО. (Вуйжыдон, тӑнӑ, тӑнӑ манмыла, бӑштӑ). Мм... Колалтӑш йӑ, лачок колалтӑш.

АЛДУШ. Вот, вот. Бӑндӑ бӑшкӑок ужат. Пӑлбӑдӑмӑшӑт кышкӑвӑк шокта. Арик-суриквлӑжбӑ гӑнб...

ПРАСКО. (Шамак лошкыжы пыра). Тӑнӑ йӑ... Тӑхӑнбӑ йӑкшӑквлӑжбӑ ылыт. Эх, эчӑ шукын ылыт.

АЛДУШ. (Анчышывлӑлӑн). Тӑвӑ ач. Проста пубылькӑбӑ тӑнбӑм ынтылымӑт мам анжыкта. (Прасколан). Ну, докладӑм маханьбӑ? А?

ПРАСКО. М-м... Ньичово... Мӑнбӑ вӑс йӑла гишӑн попынӑм ылыб вӑт.

АЛДУШ. Алталӑт, ти гишӑн; Подходшы маханьбӑ, кӑлӑсбӑ! Маштабшы. эчӑ... (Праскон тупшым сӑвӑлӑш). Э-эх, чорт возьми! Эчӑ ик стопка вӑдӑмӑт йӑтӑлам вӑт. Вӑдшӑбӑ дон гӑнб эчӑ, тӑнӑ лӑктӑш машанӑт? (Амаса докы мӑй, пачӑш дӑ сӑгӑрӑ). Ой, кӑ тӑштӑбӑ? Вӑдӑм пуда, оратырлан вӑдӑм пуда! Шукыракым! Докладшын маштабшы когӑо вӑт... (Амаса гӑц ик вӑдӑрӑ вӑдӑм пуат. Алдуш стӑл вӑлкӑбӑ шӑндӑ дӑ, кӑнӑн-кӑнӑн йӑуӑш). Ух. Бӑндӑ пагылаат лиӑш. (Усыжым бӑштӑлӑш, бӑшкӑмжӑм когӑош ужмыла шагалӑш дӑ Праском пулшыжы гӑц кыча).

ПРАСКО. (Шӑдӑн). Тӑлӑт ма кӑлӑт?

АЛДУШ. Ньимат ак кӑл. Тӑнбӑ колышт вӑлӑ. Колышт доко... Тӑмдӑн, бӑдӑрӑмӑш интӑерӑс вӑт... Так сказать... Тӑнбӑ колышт. Йарыктымӑдӑм пӑлӑнӑм ылнӑжбӑ, шун вуй!

ПРАСКО. Эчӑ ма?

АЛДУШ. (Анчышывлӑ докы сӑрнал шагал эчӑ аратырлана). Бӑдӑрӑмӑш вопросын фронтышты мӑнмӑн когӑо достӑжӑнбӑвлӑ ылыт. Анжалымада, йӑ: бӑдӑрӑмӑш—ударныйк ылӑш, бӑдӑрӑмӑш бригадыр ылӑш, бӑдӑрӑмӑш—трактырышты каштӑш... общӑствӑнбӑй ровоташты... у овуцам бӑштӑмӑшты... Цӑлӑ вӑрӑ бӑдӑрӑмӑш.

ПРАСКО. Тидӑжбӑ гӑнб лачок, прават. Кыцӑ тӑнбӑн йажон лӑктӑш, Алдуш тӑн! Пишок йажон!

АЛДУШ. Пӑлӑн шӑатат, йанӑтӑт сусуӑмӑш. (Вӑдӑрӑ гӑц йӑуӑш).

ПРАСКО. (Сусун). Манӑ йӑ. Кыцӑ эчӑ сусуӑмӑш, Льксӑй Лӑӑксӑйбӑч!

АЛДУШ. (Прасколан). Бӑндӑ бӑшкӑок ужат: Бӑдӑрӑмӑш линьбӑм (корным) кыцӑ тӑрсӑртӑт, ак вьикайӑп, так сказать...

ПРАСКО. Тынга йа. (Когон шүлалтэн). Э-эх... Мәнмәм мыскылышы-влә эчә шуку ылат!

АЛДУШ. Вот тәйләнәт попәмбш. Тәхәнә вопросвләм нәлшәш. У овуца, ирбик... Ава, тьтәывлә гишән...

ПРАСКО. Тынга, тынга. Азәвлә гишән мбнь токәт толынам вәт...

АЛДУШ. Вот, вот. Бидйрәмәш ылатат, кыцә шүмбшкәт пиштәт. Мәнмәм вәшталташ здорова эдәмвләм куштән лыкташ кәләш. (Йүәш).

ПРАСКО. Маньейя. Сәдбигишәнок токәт толынам вәт. Тидбй пиш кого йәла.

АЛДУШ. Йә-ә-ла!? Тәмдән йәладам, пәләм. Ну, ма эчә кәләш, попы!

ПРАСКО. Кок цәш эртбмбкбй бидйрәмәшвлән погынымаш лиәш. Тагачшы кәчбй, мартын 8-шбй кәчбй лбймән йәслббм пачнәнә.

АЛДУШ. Ну и пачда! Күлән интвәрәс вара? Мбньбн тиштбй ма йәла?

ПРАСКО. Ит йәтлбй вәлә... тәвә махань йәла. Йәслбблән пөрт кәләш. Сола советбн кудвичбштбш пөртбм йәслбблән нәлшә ма рәшәннә.

АЛДУШ. Кыцә тәнгә рәшәндә? Мм... Рә-ә-шәндә! Күвлә вара ылыда? Рәшәнжбй моло кәрдбндә?

ПРАСКО. Мә күвлә? Бидйрәмәшвлә! Трүйышывлә...

АЛДУШ. Пишок!

ПРАСКО. Мә, Алдуш тәнг, дьәльәгаткывлә ылына.

АЛДУШ. Тьфу! Дьәльәгаткывлә! Вла-а-асть! Так сказать. Рә-шә-нбйт! Рәшәш тамдан йәлама? Мә рәшәнә!

ПРАСКО. Мартын 8-шбй кәчбйжбй празнык вәт. Ньушты тбнь, Ләксәй Ләксәйбч вәштарәш лият?

АЛДУШ. Вәштарәш? Мбньбй вәштарәш? Ороды! Йәнг вәшт мбнь тә вәрцбндә! Тәйләнәт мбньбм тымдаш ма? Эчә брвзбй ылат. Тау йымылан, тбнь гбйцәт паснаок пәләм! (Шбп). Тәләндә йажо доклад йәмдблбмәмжбм бшкәок ужатыш. Тәжбй такәш вәшә дон әптбртәдә йәслббдә дон посәйәдә эчә. Ик и эртбмбкәт позда агыл, пачәш ада кодт.

ПРАСКО. Малан вара ик и эртбмәшкбжбй, Ләксәй Ләксәйбч кодымыла? Кыцә тырхымыла? Йәслббй гишән ма шуку шанәннә, йәмдбләннә.

Мәнмән ыла йәмдбй.. Азәвлә пиш вычат. Кыцә вычат эчә!

АЛДУШ. Вычалыштыш!

ПРАСКО. Ньгырцәят вычаш акли, попымәдбм колышташат йасы.

АЛДУШ. Тбнь тәнгә попәт?

ПРАСКО. Ббньә кыцә?

АЛДУШ. Тбньжбй кү ылат? Пәләт?

ПРАСКО. Мбньбй? Дьәльәгаткы мбньбй ылам! Бшкал лывшылышы!

АЛДУШ. Бшкал шывшылышы? Тбнь ма вара, мбньбм шывшылаш толынат?

ПРАСКО. (Шәкләнән). Укә. Йәдмәшәшәт вәлә бшкал шывшылышы, ударнбйцбй ылам маньбмбш.

АЛДУШ. (Шбдбн). Бшкал шывшылышы ылмәтшбм колымыш мбньжбй бшкал амыл вәт, үшкүж ылам... Фу-у, маханьы. Кого йәлашкы тбнь ит пыры! Ит пыры манам! (Праском тупшы гбйц кыча дә амаса тбрбшкблә шагалта). Ну, ну! Ит әптбртбй, ләктбн кә! (Праско амаса докы ольән кәә, йбйрвәш анчылатәш). Кә, ләк! Тә донда мбнь лоргызаш ам йәрсбй. (Праско ләктбн кәә).

АЛДУШ. (Шбдбн). Фу-у! Моч гбйц кәйәт. Нбмат ак пәләп. Такәш пәшә донок әптбртән каштыт. Тбнь нбнблән мәлбн лиәш цацәт, докладым йәмдбләт, нбнбжбй шайыкәт тылшолоым пиштәт. Отвәтствбнбй тәнглән вбдбмәт йүәш ак пуәп. (Шбп, амасам брзәт).

АЛДУШ. (Амаса докы шбдбн сәрнәләш). Күм эчә чорт канда? Пырәмәдә! (Цбгәк Софи пыра). А-а-а! Учбтбльнбнбйцбй! Пырок, пырок, Софйа Ивановна! Йәнгәт—мокшәт, шүмәт-кбләт? Хырт?

СОФИ. Пуры, пуры! тбньбм мбньбй әптбртбшбм?

АЛДУШ. Махань әптбртәш тбнь пиш мбләнәм кәләт. Пиш когон сусу ылам! Попалташ кәлнәжбй. Мбнь кок кәчбй бндә докладым йәмдбләм.

СОФИ. Кышакән? Махань докладдым?

АЛДУШ. Кыцә маханьбм? „Восьмимартовским“. Мбньбм докладчыкәш айырәнбйт вәт.

СОФИ. Докладәтшбй кәә вара? Йәмдбләнәт?

АЛДУШ. Йәмдбләш йәмдбләнәм дә вопросвләжбм шуку статбән шбндәш лнәш.

СОФИ. Тиды пиш интээснэй. Сэк кого вопросжым маханьым вара нэлэт?

АЛДУШ. Э-эх, вопросвлэжэй пиш шуки ач, ик шүндбик лиэш. Тынгэ гынбат, мбын ам цакнэй. Докладшым пйтэрли бштэм ма? Кыцэ гынбат эртэрэм.

СОФИ. Попашат укэ.

АЛДУШ. Примэрлэн тэхэнь вопросым нэлшаш. (Замэткыжым кычэлэш). Культурный фронтым тэвэ нэлшаш. Библиотэекэй мәнмән ылын. Мам тйдьндон ма бштэннэ?

СОФИ. Лачок йа. Пиш намыс... Кого вуйнаматна ылэш.

АЛДУШ. Лачоком вуйнаматна кого. Цилэ кныгавлэм тавак цигаркэ-эш шывшынын колтэни!

СОФИ. Шаналташат йасы. Ик листэй дәнгынь шывшынын колтэныт. Кныгавлэн комышты вэлэ кодыныт...

АЛДУШ. Маньэ. Махань ынгылыдымы ылыт: бйдьрэмашвлэм библиотэекышкэй пыртыдэлэйтат, манаш лиэш.

СОФИ. Ньмалан йардымаш.

АЛДУШ. Тынгэ, йа... Бйдьрэмаш подход тиштэй укэ ылынат, тынгэ лин. Бйдьрэмаш тавакым ак шывш, библиотэекышкэй мам тиды бштэ? —маншывлэят ылыт.

СОФИ. Орэтыш...

АЛДУШ. Орэт вэлэ? Сэдьндонок вэт бйдьрэмашвлэм пыртыдымаш гишан докладыштэм ваштарэш шалгэм, протэустуйэм. Мэлын вара пыртышаш агыл. Бйдьрэмаш бшкэ ак шывш гын, ма жыжы аныт шывшэш?

СОФИ. (Анчышывлэлэн) М-м... Кэрдэ-эш!

АЛДУШ. Тавак шывшымы гишанок, Софяа Ивановна, попышаш. Ынгалэн шошы лыдшыжы тэнгэ бштэ ма? Сэк пытариок кныгам лыдын нэлэш...

СОФИ. (Шамак лошкы пыра). Тынгэ, йа. Ынгалэн лыдын лэкмаштэй цилэ санзалжы ылэш вэт.

АЛДУШ Мбынат тынгэ манамыш... Пытарли лыдын лэктэш кэлэш, варажы кэрэк шывш. Кү йукым лыктэш? Тавак шывшымы пумаганажы укэ гын...

СОФИ. (Анчышывлэлэн). Мам тиды полдымакта? Потыкэокыш.

АЛДУШ. Мам попэт? Потыкэа манат? Ньмахань потыкэят укэ. Мәнмән шукин лыдшывлэжок кнышкэм лыдтэок шывшынын колтат. Вот ма ак-йары! (Шып). Докладыштэм ти вопросым шбндэм. Тйтэ ак ли. Кызбт сэк анзылнок кныга, грамыты, культуры...

СОФИ. Вот, вот. Тиды гишан токэт мбын толынам вэт. Йадмашэм улы...

АЛДУШ. (Шбдын). Ма эчэ? Махань йадмаш? Тажы эчэ мам рэшэндэ?

СОФИ. Мартын 8-шэй кэчэй лымән коговлэм тымдымы школым пачаш рэшэннэ.

АЛДУШ. Коговлэм тымдаш? Кышэц вара тэнгэ тйрүк тумайэн лыктында?

СОФИ. Махань тйрүк вара? Колхозвлэштэнэ 40 бйдьрэмаш грамытым эчэ ак пэлэп. Октябьр револүцилэн 15 и шомашэш ти пйцкэмбшым ма йамдынэнэ. Ынгалэт?

АЛДУШ. Ынгалэм, йа. Ынгалыдэ мам вара бштэт? Докладыштэмат тидым мбынбэй попэмбш (йүэш). Машташы мбынбш, машташы... Шамаквлэжэй, так сказать...

СОФИ. Шамакшы-шамак, йэлэштыжы кыцэ?

АЛДУШ. М-м... Йэлэштыжы попэмбш. Талашымаштам вэлэ тэвэ ам ынгалы. Кышкы талашэдэ? малан?

СОФИ. Кыцэ малан? Поктэн шоаш дэ эртэн кэш манмым колтэлэтгыцэ? Нэушты тынбэй ти лозунг ваштарэш ылат?

АЛДУШ. Мбынбэй? Ваштарэш? (Йүэш). Цаклэнырак, Софяа Ивановна, попы! Маньэ, йатлэн кэрдэм. Бшкымдэм пиш когэшок ужы да ш. Ышанланэдэш... Э-эх! Чортвлэ! Мбынбэй ваштарэш ыла-ам? Масакэт. Эдэм тэ вэрцдэ йыла (Йүэш), эдем йанг вашт тэ вэрцбндэ ылэш (йүэш). Тажы аптыртэн каштыда. Ит йатлэй. (Амасашкы анчыкта). Мбынбш... Доклад.

СОФИ. Школжым кыцэ пачына? Маланнэ ик кйдэж ганьы вэлэ кэлнэжэй вэт.

АЛДУШ. Ньмахань кйдэжэт укэ! Кыцэ мыштэдэ, тынгэ бштэда! Кыш талашымыла? Мэ поспэйэнэ! 16-шы иэшэт поспэйэнэ! (Сцэий мычкы

тыргыжланэн каштэш). Йэла, так ска-
зать. Прасколан йаслём кбэйтот пач,
тёләнэт школым пу. Мбньбм цэвэ-
рок кодыдай, ймы гань лидай! Мб-
ньбн доклад лишашлык манам вэт.
(Йуэш). Празник мбньбн нэрэм мы-
чашты манмы ганьок. (Йуэш). Мар-
тын 8-шы кэчб... Бдбйрәмашлән кор-
ным пуда!

СОФИ. Йажо корнэт! (амаса до-
кы кэб) Ха-ха-ха! (Лактын кэб).

АЛДУШ. Фу-у... (Вэдбйрәжым кы-
мыктэн йун колта). Ик патькалты-
шат кодтэ. Тбнь докладым йәмдб-
лок. Ньима шотэшәт ак п и ш т э п.
(Амаса докы мий). Ой, кү тбштәкэн?
Докладчыклан вбдбм пуда! Вбдбм
пуда манам; (Изирәк вачкым коктын
намал пыртат).

1-шы. Ситә сай, Льәксэй Льәксэй-
бич?

АЛДУШ. Тау.

2-шы. Шу ли. Кэләш гбнь сбгбй-
рәл. Мә тиштәкэнок ылына... Выр-
тышты кандәнә. (Лактын кэб).

АЛДУШ. (Вачкы гбц вэдбйрә дон
каштал нәләш). Фу... Бшәмәт пыды-
раныш! (Анчышывләлән) Сэмйә лош-
ты бблбмашбм эчә нәлшәш. Кыды
прохвостшы бшкә законый вәтбжб-
мок, пбцкэмбш эльәмэнтбмок, так
сказать (Цыпань вәтбжб, йывырт
пырән шагаләш). Бэзобразы, кэләс-
шәт намыс. Кыдыжы эчә кидшбмәт
вәтбжб вбкб лүлтә... (Йуэш).

ЦЫПАНЬИ. Ха-ха-ха!.. Тбньжб
шүкәрдб кидэтшбм лүлтәш прахәнәт?

АЛДУШ. (Вэдбйрәжб кән вазәш).
Цыпань? Тбньб?

ЦЫПАНЬИ. Укә, мбнь амыл, шун
вуй.

АЛДУШ. Тбләнәт ма кәләш? Ма?

ЦЫПАНЬИ. Ма! Шүкәрдшән ки-
дәтшбм лүлтәш прахәнәт, манам?

АЛДУШ. Мбньб? (Токыжыла шбй-
дәшкән мий). Мбнь тбньбм шинәм?
Кынам шинәм, кәләсб, йә!

ЦЫПАНЬИ. (Шбкә). Но, но. Ит
пыры! Шитәләт, йә. Малан шитәләт?

АЛДУШ. Малан? Мбньбн культу-
ры... масштаб... Подход, так сказать..

ЦЫПАНЬИ. (Тыргыжлана). Алта-
ләт! Сдачым пумаш гбц лүдбнәтәт
шитәләт. (Тыгыр шокшыжым кәргәл-
тән марыжы докы мий. Марыжы цәк-
нә). Йбмб! Сдачымат пуэн мыштәм
вэт.

АЛДУШ. (Анчышывләлән). Конь-
эшнб, тәхәнб тьомный эльәмэнтвләйт
мәнмән эчә ылыт... Марыжы дон кы-
цә попа, вэт? Тьфу!

ЦЫПАНЬИ. Ит шбвб: Пазарыш-
ты ат ыл вэт.

АЛДУШ. Ну, ну, ышмаэтбм пбй-
збрәл! Кыцә эчә кыдәтлә вэт. Кәчб
мычкы кышты киэн каштынат?

ЦЫПАНЬИ. Мбнь киэн каштәләм,
пәшәм бштәнәм.

АЛДУШ. Пә-шәм бштәнәм! (Йу-
эш). Алтанцык!

ЦЫПАНЬИ. Алтанцык йә, ужат
вст. Сэчас тбнгәлбнә. Докладчыкат
толын.

АЛДУШ. Мам манат? Докладчык?
Махань докладчык? Мам полдымактэт?

ЦЫПАНЬИ. Нымат ам полдымак-
тыл. Район гбц докладчык толын
Толын ак шо машанышнаат, йара
эчә толын шо.

АЛДУШ. Тырлай! (Вэдбйрә гбц
йунәжы — вэдбйрәжб охыр). Тырлай-
(Вачкы докы мий дә кашталәш)
Мбньжб?

ЦЫПАНЬИ. Ма тбньжб?

АЛДУШ. Кыцә ма? Докладшым
кок йыд йәмдбләнәм вэт.

ЦЫПАНЬИ. Ха-ха-ха! Пүжәлт
шбнцбнәт вәк.

АЛДУШ. Манә вара. Мбньбн
маштаб.. шамаквләжы эчә маханьы
ылыт...

ЦЫПАНЬИ. Шамаквлә! Шамка-
вләәт мälәннә ак кәләп. Йэла кә-
ләш.

АЛДУШ. Мбньб... Кок вэдбйрә
вбдшбм мбньб такәш йун колтәнәм
ма?

ЦЫПАНЬИ. Ха-ха-ха! Кок вэдбй-
рәм! Ма вара чбдб? (Вачкы докы
мий, анчаләш.) Вбдшб эчә изиш
улыш! Ну-ну, Льәксэй Льәксэйбич,
старайы. Мбнь кәйәм, ам йәрсб.

АЛДУШ. Тырхалай! Мбньжб кы-
цә? Докладәмжб йәмдб ганьок вэт.

ЦЫПАНЬИ. Йәмдб гбнь, цып-
шал. Тбньбн докладәт күлан вара
кәләш?—тбньбм соиток ана колышт,
—манын дьәльэгаткывлә попат. Лок-
тылашы болтун ылат! Двурешньык!

АЛДУШ. Э-э-э, мбньб двуреш-
ньык?

ЦЫПАНЬИ. Бннә кү? Йәслбм
ат пач, коговләлән школым пачмаш
гишән бннәтәт кол.

АЛДУШ. Мыйнбы? Ороды! Мыйн
гә вәрдтә йанг вашт шалгәм. (Онг-
жым шиеш).

ЦЫПАНЬИ. Пәләм, пәләм. Йангәт-
шбидон вашт, кок, кидәтшбй дон—
ваштарәш!

АЛДУШ. Мыйнбы? Мыйнбы вәт...

ЦЫПАНЬИ. Тырлок! Йәсәбйнаят,
школнаат соикток лит. (Праско дон
Софи пырат).

СОФИ. Алок, Цыпаньи, кәнә. Вә-
рәмә шәш.

ПРАСКО. Алок, алок, Цыпаньи.
Тыннбим мә президьимушкы айырән-
нә.

ЦЫПАНЬИ. (Оголышты шалгышы
знамым нәләш). Готово! Аладок! (Ләк-
тбн кәят).

АЛДУШ. (Сцәнбй мычкы каштәш.
Шбидәшкән шбнзбн. Ик йалжыдон
ик вәдбйрам чымал колта, вәс йал-
жыдон вәсбим. Анчышывләән) Тәвә!
Нбнбйлән старайок! Таум кыцә бш-
тән пуевбй. (Амаса докы мидә дә сбй-
гбйрә). Ой, әдәмвлә! Вбдбйм пуда;
Әдәм йыла! (Онгжым шиеш). Йанг
йыла! (Вачкы докы мидә дә вуйжым
цикән йумбйла бштә, Вачкы гбц йук-
шы шакта). Йанг йыла:..

(Савыж вала).

Н. Цвәтков, Т. Шатров
да К. Микрякова

КНЬИГӘВЛӘ
ЖУРНАЛВЛӘ

ТЫШЛЫМАШ

ПӘШӘМ
ТЫҖАЛЫҖА

Кньигә, журнал лыкмаш кого пә-
шә ыләш. Нинбйвләдонат ровочый
класын шанымашыжым (идьэологи-
жбм) тымдымашыжым труйыш халык
лошкы парты шәрән шалга. Кньигә,
казәт, журналвләм лыкмы пәшәдонат
ровочый клас бшкбмжбм дә бшкә
виктәрән шалгымыжыдон, бшкә ком-
партыжы вуйлалтән мимбидон кол-
хозныквләм дә цилә труйыш хал-
лыкым тоштбй бльбмаш гбц соци-
ализм дә комуньизм сәмбнб бль-
машыш (обшәствыш) сәрә.

Тәвә, тидбм пәлән, кньигә, жур-
нал, казәт лыкмаштбй нымат са-
мынбвлә бнбштбй лиәп манын, Лбэ-
нын компартын корныжы, анжыктән
шалгымашыжы прамой пырән шожы
манын—пиш когон оролән шалгаш
кәләш. Ти нәлы кого пәшәшкәт боль-
шәвитски бдбйтәэльность, нбпримири-
мость пырән шожы. Тбдбндон, Кы-
рык марла ләкшбй кньигә, журналвләм
цблат ланцылән анжән тбшлән ләктәш
кәләш. Анзыкыла ләктбн мишбйвлә-
мәт, ләкмбштбй сәмбнб цилә вәц тбш-
лән ланцылән мидәш кәләш.

Кырык марла кньигәвләм тәвә нә-
лбнә. Худа, йажо ылмыштым анжән

тбшлән ләкмәш дә журналәш, казә-
тәш сирбймәш нинбйвлә гишән укә.
Анжән ләктәш агыл, ләкшбй кньигә-
вләжбмәт марла лытшывлә шукужы
акат пәләп әчә. Ти ивләштбй кырык
марла кньигәвләжәт, „У сәм“ жур-
налжәт пүлә ләктбнбйт. Цик халашты
дә Москваштат кньигәвлә ләктбнбйт.
Лыкмы кньигә, журналвләм анжән
тбшлән ләкмәш (Критыка дә биб-
льографи) пәшәм „У сәм“ журналәш
дә „Лбэнын корнәш“ кәрәк мадә
шбндән шокташ кәләш. Тидбм пиш
бштәш кәләш манын, кбзбйт мә тә-
гәнб кньигәвләм анжән ләктбнә:

1) С. Г. Эпин дон П. Г. Григор-
йәвбн „Вәс марла кньигәм“—Кы-
рык марла лыдаш, шайышташ, сирәш
тымдышы кньигәм. Москвашты, 1924
ин, Цәнтроиздат тидбм лыктын. 112
стр., тыраж 3 тбжәм.

2) П. Г. Григорйәвбн „У ваштал-
тыш“ ик и тымәнбмбкбй лыдаш, 1927
ин Москвашты Цәнтроиздат лыкмы
кньигәм 142 стр., тыраж 4 тбжәм.

3) И. Бәльайәвбн „У бльбш“ кого
әдәмвләлән тымәнбаш лыкмы буквар
кньигәм. 1930 ин, Москвашты цәнтро-
издат лыкмым. 81 стр., тыраж 20.000

4) Москвашты цэнтр издатын Кырык мары сәкци рушла гың марлап сәрым „Д, Войэводиныйн“ 1931 ин „Шыжым үдймәш дә колхозвәшкәи угың пырымаш“ абман 1931 ин, Москвашты цэнтроиздат лыкмы кнәигәм. 48 стр. тыраж 2 тәжәм.

5) 1-ш (19) номыр „У сәм“ журналын. 1932 ин, йанвар 15-шы кәчәин лыкмым 32 стр., тыраж 1 тәжәм.

1) С. Г. Эпин дон П. Г. Григорьевын „Вәс марла кнәига“ 1-ш ступ. шковләлән пәрви кәрәл бәлын. Тиштәи шайыштмаш, лыдыш, йамаквлә дә рәволюди гишән сирәимәи. Ти кнәигаштәи кого самынь, акйарывлә улы. Иых ло (классовая линия) манмашты шуку самыньвлә улы.

Рәволюди гишән (магань рәволюди гишән — заглавиштәи анжыктымы агыл) кнәигаәш сәк шайылан сирәнәйт. Рәволюди гишән манмашты 96-97 стр. тәнгә сирәимәи:

„Октябрь тәлзәи 1917 ин, халык... кугижән кычыкшым важгә лыктын шуән“... 1917 иштәи октябрьын халык когон пыдыранән кән: тошты кугижәншы кәлбәи важгә лыктын шуән. Кугижәгә, министрвләгә... Халык диләштәи поктыл лыктын“.

1917 ин „Кугижәншы“ кәлбәи важгә „лыктын шуән“ ма? Мә дилән: капитальствлән властыым, Кәрәнчинәи, врәмәный правитьәльствым октябрь рәволюди 1917 ин „важгә лыктын шуән“ маньна. „Кугижәншы кәл“ караңдымаш, сәимәириәмәш, шуән колтымаш 1917 ин октябрьын агыл, февраль тәлзәи бәлын, маньна.

С. Г. Эпин дон П. Г. Григорьев врәмәный правитьәльствыжым кыш йамдән шуәнәйт? 1917 ин, октябрьын врәмән. правитьәльствым, капитал властыым агыл, „кугижәншы кәлбәи важгә лыкмы“ гынь — тәнәм октябрь рәволюди социальистычәски агыләш ләктәш, буржуазный — дьэмокрагычәски рәволюдиәш ләктәшшәи. Тәнгә сирәимәш октябрь рәволюдим когон ләвәириәимәш, пиш самәинь понымаш бәләш.

„Вәс марла кнәига“ сирәишәвлә: октябрь рәволюдим халык — пәшәзәи (рочый) дә хрәсәнвлә бәштәнәйт маньт. Дилә хрәсән агыл, айыртә-

мынжок кулак ти рәволюди вәк тәнәи литә Октябрь рәволюди сәнгәимәш рочыйдон нәзәрәи диктатуры пәнгәдәмәш, срднәкшәи карандымы, айырымы (нәйтральизованый) бәын. Срднәк дон кәл (сойуз) 1919 и март тәлзәи гың вара вәлә бәлын“.

„Тошты кугижәншы кәлбәи“ 1917 ин, (тошты жәп шотлым дон) февраль тәлзәи буржуазный рәволюди карандән. Властыым, капитальист, Эсәр, мәншәвиквлә, — врәмәный правитьәльствы кидәшкәиштәи нәләнәйт. эсәр, мәншәвиквлә капитальствлән канымашым (интәрәшбәштәи) бәлбәишәи пыртән шалгәнәйт: кугижән, капитальствлә тәнгәлмәи вырсым кужәмдәнәйт, шывшынәйт, пайарывләм покгән колтыдәләйт, мүләндәштәи государствылан шывшын нәлән, хрәсәнвлән пайылыдәләйт, фабрик заводвләм капитальствлә гың государствылан шывшын нәлтәлит.

Эсәр, мәншәвиквлә капитальствләм, пайарывләм 8 тәлзәи пәрәгән бәләнәйт. Тәдәндон 1917 ин октябрь тәлзәи рочыйдон нәзәр хрәсәнвлә, срднәкшәи карандән, алаштыш дә солаштыш буржуй-пайанвлә, кулаквлә ваштарәш пыт кәрәдәлән, 1917 ин, октябрь тәлзәи, „Кугижән кәлбәи“ агыл, эсәр, мәншәвиквлән, врәмән. правитьәльствын, капитальствлән властыым „важгә лыктын шуәнәйт“ — рочый социальистычәски рәволюдим бәштәнәйт.

96 стр. „Росийштәи магань халык улы-рушыжат, марыжат, тәдаржат молы дилән курым пәзәириәнәи, йасыланән бәләнәйт“ —

Октябрь рәволюди йәктә тишты нәи-магаь классовость укә. Руш, тадар дә молыжат — дилән пәзәириәнән бәләнәйт ма? Нинәи лошты „пәзәириәнәи, йасын бәләш“ гың пасна вәи йүн, рочыйным дә вәс труйышвлән шүм нәигән, куштылгын бәлбәишәвлә укә бәлын ма?

97 стр. „Вуалтышвлә лошты хрәсән пәшәзәи эдәмвләйт бәлт — пәрвишәт агыл“ манын сирәимәи. Лачок, „пәрвишәт агыл“ — вуйлалтыш лошты вәлә агыл, совәтшәштәи, молы (тиштәи совәт гишән сирәимәи) компарты видәимдон — рочый класс вуйлалта.

Тишток: „Тәнгә хрәсән, пәшәзәи эдәмвлә айырымы дон (со-

вэтѣш) халык паша видѣмаш-
шым „Республика, маныт, ма-
нын сирѣмѣ.

„Республика“—государствы ылэш,
„халык паша видѣмаш“ агыл,—госу-
дарствы ик класс вэсѣм тэмдѣмаш,
пѣзѣртѣмаш аппарат, машиня ылэш.
Октябрь революци йактэ кугижанѣ-
шѣ—государствы ровочыйым, нэзэр
дэ срднѣак хрѣсанѣым кого пайан
—капиталист, пайарнывля пѣзѣртѣ-
нѣт.

Кѣзѣйтат вэс кугижанѣшвлаштѣ
буржуйвля „республикыштыдон“ ро-
вовичвлэм циля труйышвлэм пѣзѣртэн
ѣлат. Мамнанат республика, Совет
Соц. государство—социализм, ком-
мунизм лин шоктымэшкѣ вэлэ лиэш,
вара укэ лиэш. Классвля пѣйтат, —
государствына ак ли. Кѣзѣйт государ-
ствынадон ровочый класс ваштарэш
шалгаш путайышывлэм—буржуй, ку-
лаквлэм пѣзѣртѣш воксѣок сѣнгэн
шокташ кэлэш. Мамнан республи-
кыштѣ диктатура прольѣтариата,
диктатуры — классвля, государствы
пѣтѣмэшкѣ вэлэ ылэш. Ровочый
диктатуры циля труйышвлэм тошты
ѣлѣмаш сэм гѣц социализм ѣлѣ-
маш сэмѣш саря. СССР-вэс кугижя-
нѣшвлаштѣ социальстѣческѣ рево-
люци лимашѣм йамдѣлѣш палша. Ро-
вочый труйышывлэм капитал пѣзѣр-
тѣмаш гѣц ытараш палшымаш паша-
влэм СССР ѣштѣ.

Циля республик, государствывля,
маннанат классовый ылыт, вообще
„халык пашам видѣшѣ“ агылэп,
буржуазный республик пайанвлалэн
ылэш, совет республик—ровочый го-
сударствы, ровочый классын поли-
тѣик вѣктарэлт, ѣлѣмашѣш, пѣрэн
мия. Мамнан совет республик буржу-
азный республиквля гѣц когон айыр-
тѣмѣнок вэс йиш ылэш, Магань ылы-
жым кѣшнѣ кэлэсѣмѣ.

101 странициштѣт, СССР малын
ѣштѣмѣ, раскыдын сирѣмѣ агыл.
Каждый республик икжак иктѣштѣ-
лэн хозяйствыштым, культурыштым
лѣктэн, виандарэн социализм ѣлѣ-
машѣш миэн шошты манын, молы
сирѣмѣ агыл.

Революци гишан сирѣмѣштѣ—ре-
волюци гишан сирѣмѣжѣ пиш чѣдѣ
(октябрь революци гишан кыцэ сирѣ-
мѣым ма анжыктышна). Совет влас-

тѣын шѣм иштѣ (кнѣига 1924 ин-
лактын) Промышлѣнность, сола хозяй-
ствы дѣ культур пашаштѣ молы мам
ѣштэн шоктымѣ молы нѣмат анжык-
тымѣ агыл. Красный арми гишанат
нѣмат сирѣмѣ агыл.

35-36 стр. „Иыл лишнѣ“ манмы
стыхотворѣнѣштѣтѣ тѣнгэ сирѣмѣ:

„Руш вѣт шѣнѣшн пѣлѣнок,
Йыл тѣрмычкы шукѣрдок. Мам-
ман мары лѣдѣн шѣлѣн, шѣр-
гѣй лошкы пѣрэн шѣнѣшн. Ва-
ра тишкѣ рушат пѣрэн; лѣдшѣ
марым поктыл колтэн, йажо вѣр-
жѣым шыншын нѣлѣн“.

Тѣнгэ сирѣмѣ мары дон руш тру-
йышвля лошты национальный рознь
манмым пѣрта, шѣря. Руш кугижя
йѣлѣм поктэн (марым вэлэ агыл, мор-
двам, суасламарым молс). Рушвля
Йыл тѣр мычкы шѣнѣшн мѣмѣштѣ
лачок ылэш гѣнѣат, циля труйыш
рушвля, руш кугижя, пайарнывля нѣр
виноват агылэп. Йыл тѣр мычкы руш
кугижаншѣ пайарнывлѣт молы
рушвлэм—труйышвлѣжѣмѣт. Йыл ты-
рѣш вазальтѣнѣт. Тиштѣ вобшѣ руш
агыл, руш кугижаншѣ пайарнывлэн
дѣ капитальстѣвлэн власть виноват
ѣлэш, тидѣ вѣт руш агыл халыквлэм
ѣрдѣш поктылын.

107 стр. „Шижтарѣмаш“ стѣхот-
ворѣнѣштѣтѣ тѣнгэ сирѣмѣ:

Пашам ѣштѣш тѣнгѣлок!
Мары халык, тѣшлѣлтѣ
ѣндѣ ѣшкѣ вуйлалты!
Пуры корныш лѣкмѣкѣ,
ѣндѣ кѣшан анѣкы
Цилан ушнѣн икараш
Паша ѣштѣш тѣнгѣлшан“.

„Пашам ѣштѣш тѣнгѣлок, манын
сирѣмѣ“.—Пѣрвижѣ пашам ѣштѣ-
дѣлѣт гѣцѣ? „Цилан ушнѣн икараш“
—цилэм ма ана ушы. Ровочыйдон
нэзэр-срднѣак дон, кѣзѣйт колхоз-
нѣквля дон иквѣрѣш, ровочый анѣц
кѣмѣдон октябрь революци годшэн
со кулаквля ваштарэш кѣрѣдѣлѣннѣ.

29 стр. „Сѣмѣк“ манмышты сирѣ-
мѣ:

„Цуцан-цуцан сѣмѣкѣш ѣдѣр-
влѣт ашкѣдѣт, Тѣнгѣли-тѣонѣли“
цан йукшы кид-йалымат куш-
тѣлга“

Йымылан ѣнѣнѣм ваштарэш кѣрѣ-
дѣлмѣ вѣрѣш цѣркѣш ужмѣлѣ сирѣмѣ.

Интернационал пэрэвоймы пиштты пйзырнэн ёлбшвлэ вэрц, цилэ точны сёримбй агыл.

„Вэс марла кнбигэм“ анчэн лэкмбй. Школвлэ гёц погэн нйлаш кэлэш, йамак шайыштмаш, лыдышвлэштты вэлэ кыдышты йарат.

2) Григорийэвйн „У вашталтыш“ 1927 ин лыкмы кнбигашты кыды вэрэ самыньвлэштты улы гынбат,—кнбигэ худа агыл. Вэс гәнэ лыкташ кэлэш гынб, самыньвлэштым вэлэ тёрлэлтэш кэлэш,—вэс гәнбат лыкташ лиэш. Материал йажон постарымы: шбйжым тымдаш,—шбйжы материял, шошым тымдаш—шошым материял, вара кәнбйжшбй тынгалэш. Шбйжэш ёрвэзы-ёдырвлэлэн кәнбйжым ёшттышаш лык пашамат сирёмбй. Цилэ материял куштылгын, йажон сирёмбй.

Самыньвлэжбй тэхэньвлэ улы: ала дон сола, ровочый дон хёрэсэнбй гишан сирёмбвлэшттыжбй (58-59 стр. молы).—ровочый анцыц кэмбйжым, мол тыруйышывлэм видэн шалгымашыжы сирёмбй агыл. Ти гишан „У сола“ кнбигаштат самынь улы.

41-42 стр. интернационал пиш тёр сирёмбй агыл тбштты тынэ сирэлтмат улы:

Пайарнын мёландбй ёндэ акли, ййл шў гёц ёндэ валымла,—

паша эдэмлэн вэлэ лиэш, „шагалэн-ширэн ёлбшбйлэн“ дэ вэсы тэхэнь шамаквлэжбй интернационалышты укэ.

Молы кырык марла кнбигавлэшкят („У сола“ „У ёлбмаш“ молы), интернационалым ти кнбигэ гёц сирэн нйлмбй, тидбйжят тёр сирёмбй агыл дэ мол вэрэжат тэнэок (ти самыньвлэ) сирэлтбййт.

126 стр. „Льёнын шанымыжы“ манмы стыхотворёнбэш тэнэ сирёмбй:

„Шага вэрэш тырактыр лижбй“ (трактыр шага вэрэш агыл имньи вэрэш).

Нёлбй паша пытыжбй:

халык ыш дон ёлбжбй, йасы, орлык эртыжбй.

Тидбй шанэн ёлэн кугузана Льёнин; тидбй тынгал кодэн, тидбй ёштэш шүдэн“.

Тиштты нбимахань классовость укэ. Льёнын цилэ ровочый, нэзэр-среднбйквлэ гишан дэ колонбывлэш,

нинбй буржуй кулаквлэ ваштарэш шагалтым вэрц пашам ёштэн, ровочый револьуци цилэ вэрэ сынгэн шомэш пыт кёрэдэлэш шүдэн. Тидбй сирэш кэлэш ылын. Ти стых мол кнбигашкят—„У сола“ лбманбш молы самынь нйлмбй.

111 стр. „Револьуцин мырышты“ сирёмбй;

Халыкын йишбйжы ылына, мары манман шүмбёлнэ“.

Ирбйк дон ик ёшынь ёлэш анцыкыжы шёнэнэ“

„малын вара кугижавлэ гёц Мажбй ёндэ лудбйна?!”

„Пурь пашам ёштэш шанэн, ик ёшынь лин лэктбйна“.

Тидбй национальистычэски, внэ-классовый стих, „мыры“ ёлэш, воксёок манман револьуционный мыры агыл. Шүмбёлнэ марын вэлэ гыцэ дэ цилэ мары манман шүмбёл ма? Марывлэ вэлэ, дэ цилэн марывлэ ик ёшынь ёлэт ма? Дэ махань „ирбйк“—кэлэсымбй агыл, „кугижавлэ гёц“ вэлэ лудмбйла ма? Буржуй, пайанвлэм, кулаквлэм йашт цилэ вэрэ сынгэн, тэмдэн шоктымла. Махань „пурь пашам ёштэш шанымла дэ ик ёшынь лимбйла“ цилэ мыривлэнэ раскыды—социализм паша мыры ылыт.

109 стр. „Пионьэр законвлэ“ манмашты нбимахань классовость, Пионьэрвлэ ровочый револьуци, социализм вэрц кёрэдэлшбйвлэ ылыт манын-воксёок сирёмбй агыл.

Сирёмбй,—пионьэр кэчбй йбидэ—ирок гёц вады, йбид йактэ „тырха“ пашам йажон, йондон ёштэ“ „йёллэн паша ёштэш ак аптырты“ „йёлбным ак тыкэл“ „Тёр эдэм“ „ак шиздэл“ „ёрбйжлбйн ёлэш тымёнбэш“ дэ молы.

Лачок, тымдышвлэлэн пионьэр законвлэм палашок кэлэш, мам тбштты сирёмбй,—прамойок анчалаш кэлэш. Пионьэрвлэм социализм вэрц, пайанвлэ ваштарэш пыт кёрэдэлбт манмымат сирёмбйла ылын. Тэнэ пионьэр закон гишан, тидбймок „У сола“ кнбигаш тёрлбдэ пыртымат самынь ёлэш.

„У вашталтыш“ кнбигэм вэс гәнэ ак лыкмашты йажон тёрлэн лэктэш кэлэш.

3) И. Бэльайэвйн „У Ылыш“—кого эдэмвләән буқыварь.

Ти буқыварыш шуқы матъэриал вәс марла кнѳгәвлә гыц пыртымы (тѳләү пасна, рушла кнѳгәвлә гыц сәрән нәлмѳләят чучәш). Вуйлымашыжат укә, кыжәц ма нәлмѳ, анчыктымы агыл,

И. Бэльайэв „У Ылыш“, вәс кнѳгәвлә гыц тәвә мавләм сирән нәлѳн;

а) Тѳнәлтѳшѳжѳ 15 стр. цәрлә мары Акрәй Н. дон Романов И. „У куралшә“ (ЦИЗ 1930 ин лыкмы) лѳмән буқыварь гыц сирән нәлмѳ. Тидѳвләм: „У пәшә“ манмым 1-2-3-4 страницѳшѳтѳ; „Шудым шурныш пыртәнә“ манмым 11 страницѳшѳтѳ „шага дон машинә“ манмым 12 страницѳшѳтѳ „мам үдәт—тѳдѳм тѳрәдәт“ манмым 15 страницѳшѳтѳ, „коговләм тымдымы школ“ манмым 25 стр-тѳ дә молат. Молым сирән нәлѳн гыньәт „кулак мәмнан тушман“ манмым сирән нәлтә.

б) П.Г. Григорѳвѳйн „У вашталтыш“ кнѳгә гыц „Лъәнѳн шанымашыжы“ манмым 33 стр-тѳ,-126 страницѳ гыц.

в) „Шижѳктѳмәш“ лѳмән стих 68 стр-тѳ,-„вәс марла кнѳгән“ 107-108 стр. гыц; „тымәнѳмәш“ манмы стихотворәнѳм 38 стр-тѳ,-39 стр. гыц; „нәзәр“ манмы стихотворәнѳм 20 стр., 22 стр. гыц нәлѳн.

г) „Комсомол“ манмым 165-166 стр. гыц „У сола“ лѳмән кнѳгә гыц „йәмдѳ лидә“ манмым 76 стр-тѳ,-166 стр. гыц; „Май 1-ѳн“ лѳмән статѳам 79 стр-тѳ,-„Усола“ кнѳгә гыцок 160 стр. гыц. Вәс кнѳгәвлә гыц нәлмѳм йәләт пәлѳшты манын вуйлымашәш анчыктымѳла ылын.

Пѳтәри колхоз гишән сирѳшәш годым И.Бэльайэв „Коммуны“ лѳмән статѳам 22 стр-әш сирән (әль вәс вәр гыц нәлѳн),-колхоз гишән 49-50 53-56-57 страницѳ-вләштѳ ижѳ сирән. 49 стр. сирѳмѳ: „нәзәр хрәсән колхозыш пырән вәлә ышым нәлѳн кәрдәш“ нәзәр ровочѳй дон ик вәрәш рәволюцим молы бѳштән гыньәт, пәрвижѳ ороды ылын тама.

50 стр-тѳ: „кыцә гыньәт, нәзәр-покшал хѳрәсәнвлә бѳшым нәлѳштѳ йәл, ганѳок йәжон Ылыштѳ манын Совет власть

колхозлан палша“ манын сирѳмѳ. Лачок, ышдә колхозым бѳштәш акли, тоштын мѳләнѳм, әгә-йѳрән пәшәм изин бѳштѳм вәрәш,-социализм пәшәш ванчышты манын совхоз, колхозвләм бѳштәнә. „Йәл ганѳок йәжәц Ылыштѳ“-күвлә ганѳ, йәл ганѳжы Ылыштѳ? Анчыктым агыл. Йәжон Ылыштѳ манѳнок йәра ылын.

49-50-51-52-53 страницѳвләштѳ колхоз пәшә гишән сирѳмәштѳ йѳх-ло кѳрәдәлмәш (класовая борѳба) гишән нѳмат сирѳмѳ агыл. Кулак цилә пәшәштѳнә вәштарәшнә пыт кѳрәдәләш цаца, пѳтәринок колхоз пәшәм кыцә гыньәт сѳмѳрѳнәжѳ. Тидѳм анчыктымна страницѳ вләштѳ сирѳмѳ агыл.

55 стр-штѳ: „кѳзѳйт йәктә кулаквләм пѳтәрәш цацѳдәлна“ манын сирѳмѳ. Йѳрѳм йѳр колхозвләм бѳштән, кулак классѳм пѳтәрѳмәш пәрвинок әчә йәмдѳләлт мѳмѳ агыл ма? 1929 иәш кәнѳж дә шѳжѳ йәктә огранѳчәнѳә, вытәснѳнѳйә польитик кулак класѳм йәмдаш пѳтәрәш йәмдѳлѳмәш агыл ма? Кулакым огранѳчәнѳйә, вытәснѳние манмы польитѳк 1929 и йәктә пыртән мѳмѳ гыц, колхозвләм бѳштән, кулак классѳм пѳтәрѳмәштѳ вәс сәмѳнѳ сәрнәлтмѳ польитѳк ыләш.

54 стр-тѳ „кулакѳм вәжгә пѳтәрәнә“-55 стр-тѳ „кулакѳм пѳтәрән кәрѳнә“ манын сирѳмѳ. Тидѳ лъәвѳй уклон ыләш. Колхозвләм йѳрѳм-йѳр бѳштән,

кулакѳм-әдәмѳ агыл „вәжгә пѳтәрәнә“ кулакын классѳм пѳтәрәнә. Колхозвләм йѳрѳм йѳр бѳштән кулаквлән класѳштым ликвидѳиру-йәнә пѳтәрәнә,-манын кнѳгәштѳ сирѳмѳ агыл.

Анцылны, пәл кнѳгә тѳнәрѳжѳм, тымәнѳш тѳнәлшѳ коговләән шәлдыран сирѳмәштѳ холхоз гишән ик шамакат сирәлтә, цилә шамак, статѳавлә бѳшкә вуйа пәшәлѳшѳ (индивидуальный) хрәсән гишән вәлә сирѳмѳ. Бэльайэв,-коговлә лыдаш-сирәш мыштымѳшты годым вәлә, колхоз гишән кытырыкала дә шуқы вургымла вәл дә „шалахай“ вәл опортунѳизм-уклонвләлә сирә (класовой борѳбам кәрәл вәрѳштѳ моңдымѳжы, „кулак пѳтәрѳмѳжѳ“ дә молат).

28-29 стр (дә мол вәрләәт) тәгә сирьимь:

„Пәшәзый(рочый) хьрәсәнъян, хрәсән пәшәзыйән палша“.
„Хьрәсән дон пәшәзыйән уш-наш кәләш“ „Пәшәзый дон хрәсән шүмбәлвлә ылыт“. Хрәсән дон пәшәзый ик корныдон кәят. Хрәсән пәшәзыйдә ылән ак кәрдт; пәшәзый хрәсәндә ылән ак кәрд“, Тәхән сирьимаш право-опортунистьческә вәк сирьимаш ыләш.

Лачок хрәсән рочыйдә ылән ак кәрдт: Промышльәнөст сола хозайствьдә сола хозайствь промышльәнөстдә. Кү тиштәкән виктәрә, вуйлалта, анцың кәә, социальизмьш нәгәә? Кого промышльәнөст сола хозайствьм видә, промышльәнөст дон вәлә социальизмьм бьштән кәрдьнә. Нәээр икпоратка хрәсәнбьм колхозньикым комуньист парты виктәрьм дон рочыйвлә видәт. Рочый анцың кәмьдон, виктәрьм дон, ньәзәрвлә, срдньәквлә колхозыш пьрәньт, пырат. Промышльәнөст сола хозайствьмат социальизмән хозайствьш сәрә. Рочый дон хрәсәнбьн ушнмашат (колхозньквлә кьзьт совет властын опоры ылыт)-рочый вуйлалтым дон лиәлть. Рочый хрәсән, промышльәнөст дә сола хозайствь никән ылыт маньн (равновәсийә) сирмаш вургымла вәл опортунизьм ыләш, тидь дон пыт цат кьрәдәлмьлә. Цилә пәшәштьнә социальизмьм бьштьмашть,--ком-парты вуйлалтым дон социальизмь промышльәнөст анцың видә, рочыйвлә видәт.

И. Бәльәйәвьн вургымла вәл опортунизьмьжь национальизм шәрьмашть эчә ыләш. Тидьжь тәвә кышты: 14 стр. „1921 ин марьвлә йасыланәвь“? Го лод годым марьвлә вәлә „йасыланәвьт“? „Мары, шужән, йасыланән ит ьлбь“ молыжы шужат гьньәт йара?

68 стр: „Марь халык кьнньлок Мары халык тьшләлть, ьндә ьшкә вуйлалты.“

70 стр-ть: „Марь халык сусуи“ ли молы халык анцылнй пьсьыл

Бьдьрәмәшвлә лошты пәшә ьштьм гишән кынамжы пиш потькән дә сьмынь сирә. Махань бьдьрәмәшвлә лошты пәшәм виктәрьмлә—тидьмәт пәләш кәләш.

41 стр-ть бьдьрәмәшвләм тьмдәш кәрәл манмы статывашты сирә:, кым тьлзь вадь йьдә Сәрафи со тьмәнбьн, тьмәнмьжь гач погьнмаш-вләшкәт каштә маньн Бәльәйәв хывальә. Тьмәнмьбь годым погынь-машвләшкәт ак кашт гьнь, тидь пиш худа „тьмдымаш“ ыләш.

42 стр-ть. „Льәнбьншаньмашьжы тәхән“ манеш Бәльәйәв: „Камака анцылны шалгыш бьдьрәмәшәт халык пәшәм ьштәш тьмән шожы.“ Лачок, тәгә Бәльәйәв вәлә манеш. Льәнбьнжь гьнь вәс сәмьнш маньн: „Каждая кухарка должна научиться управлять государством“, „Халык пәшә ьштьмаш“ дә „управлять государством“ икть агьләп вәт? Совет рәспубльикьн государствы пәшәм виктәрәш труйыш бьдьрәмәшьм тьмдән шокташ кәләш, тәвә эчә ма кәләш.

65 стр-ть „Вәтвьлән әрәкә вәштарәш пыток шалгымла“—„вәтвьвлә“ вәлә шалгат гьнь—„әрәкә вәштарәш“ ньгынамаат ьшкәтьшть „пыт шалгән“ ак кәрдтәп лиәш.

Остатка стр-ть Интәрнационал сирьимь, тәгә сирьимь ак йарыжым (П. Г. Григорьевьн кньигә гьң нәлмь) кьшнй „У вәшталтышым“ тьшльмашть анчыктәннә.

37 стр-ть иностраньй дә рушла шамаквләм кьцә марла манмы гишән сирьимь: „әльәктричествым-әльәктрис манаш кәләш“ маньн сирьимь. Тидәт ак йары.

И. Бәльәйәвьн „У ь ьш“ буквварь.1930 ин лыкмы вәлә гьнньәт, кого самьнвьләжь шуку улы, тидь вәрәш йьләрәк вәс прамой, кәрәл кньигәм лыкмыла.

4) Д. Водьвовдьнбьн „1931 ин шьжьм үдьмаш дә колхозвләшкь угьң пырымаш“ манмы кньигә. Рушла гьң Москывашты цәнтриздатын кырык мары айьртәмжь (сәкць) кырык мары йьлмьш сәрән. 1931 ин, лыкмы, вәлвәжь—48. Циләжь тидьм 2000 кньигәм лыкмы.

Ти кньигә рушла гьң (машинкьдон тыгыды пәдәтльм гьң кырык мары йьлмьш сәрьмь. 1931 ин 2-шы Августын, ЦКВКП(б) колхозвлә ьштьмаш пәшәшть, угьң шуку колхозвләм ьштьмашть агьл (не гнаться з

процентами коллективизации, манмы), когонжок улы колхозвлән пашам цаткыдэмдәмашты пашажы ылэш, манын, ЦК рэшымь гынъат, рушла сирьимаштыжят, 1931 ин шыжы удымаш годым колхозвлән паша гишан сирьимашты, — когонжок колхозвләм цаткыдэмдэмь паша гишан сирьимь агыл, шыжы удымаш гыц пасна, колхозвләм угыц бштымаш гишан сирьимь. Тэхэнь акситыжы Войэводиньин рушла сирьимь кныгаштыжят улы.

Войэводиньин рушла сирьимь кныгажым прамоф кырык марла йылмьш сэрэн шоктымы аль укэ,— дым ма кызыт пыйырт анчэн лэктиня. Кырык мары айыртэмсарьимь, Центриздат лыкмы Войэводиньин кныга, колхознык нээр да икпоратка хресаньвлән йа жоньнгылэн кэрдэмьлэ сарьимь агыл. Ти рушла гыц марлаш сарьим кныгам шуку вэрэжок раскыдын ынгылаш акли да, кыды вэрэжы рушла гыц воксөөк вэс сэмьнь сэрэн шындымь.

Кыцэла рушла гыц марлаш сарьимьм тэвэ ма пыйырт анчыктэн миэнэ. (Цилэ агыл, кыдым-тидым вэлэ анчыктэнэ).

Кныга тынгалтышышты Сталинин лозунгжым: „к концу пятилетки коллективизация СССР должна быть закончена“ манмым тэнэ сирьимь:

„СССР-ышты патьильэтки пьтымашэш коллэктывизаци бштымашын когорак пашажы пьтэрымь лишашлык“.

Прамойжы гынэ тэнэ сэрэш кэлэш ылын:

„Вьц иаш планым бштэн пьтэрымашэш колхозвләм бштымаш пашам СССР-ышты йараынок пьтэрэн шоктымыла“. (Сталин).

2 стр. Войэводиньин сирьимь: „Правильное проведение осеннего сева, уборочной и хлебозаготовительной кампании, а также вспашки на зябь значительно укрепило колхозы,“

2 стр-ты тэнэ сарьимь;

„Төр, йаралын эртэрымь шыжым удымаш, кинды цымырымаш да госуларствылан пуаш кинды йамдылымь кампаньвлэ, эчэ тэлэш кыралмаш колхозвләм пиш цатыдэмдэньт,“

Йаралын, йаралын агыл сирьимьжы кайэш.

Тышток рушла сирьимь: „Для многих организаций осенний сев не

стал отправным пунктом нового подема сплошной коллективизации, дальнейшего вовлечения в колхозы новых миллионов бедняцко-средняцких хозяйств,“ тиды тэнэ сарьимь;

„Шуку организацивлэшток шыжым удымаш кымдыкэш коллэктывизацим угыц лулталмашты да анчыкыла колхозыш вэс мыльион нээр дон покшалхресань хозяйствывлэм пырты машты **виктэрышы корны лэ**“. Кыцэ сарьимьжы кайэш.

Эчэ тышток рушла сирьимь: „Успешное завершение коллективного сбора урожая и хлебозаготовительная кампания далеко не всюду использованы для развернутой массовой работы по вовлечению новых колхозников в существующие колхозы и по созданию новых колхозов“.

Тиды 2 стр-ты тэнэ сарьимь:

„Улы колхозвлэшкы колхозныквлэм угыц пыртышашланэн, колхозвлэм угыц бштышашланэн, — иквэрэш йа жон кинды цымырым пашам, кинды йамдылымаш кампаньым шуку вэрэлэок шэрьидэлэйт“.

Рушлажы колхозвлэш пыртым гишан да колхозвләм бштымь гишан сирьимь, — марлажы кампаньывлэ: „шуку вэрэлэок шэрьидэлэйт“ манын сэрэн шындымь.

3-шы вэлэшты рушла тэнэ сирьимь: Кулачество ликвидируемое как класс на основе сплошной коллективизации пыталось сорвать и затормозить сев“.

Тидым тэнэ сэрэн пуэньт:

Коллективизаци кымдыкэш бштымь годым, пьтышашлык, йамшашлык клас, удымашым аптыртэн шындынэжы ылын“.

Сарьимашты: „кулачество“ да „сорвать“ манмы вилын кэньт.

4-шы вэлэшты рушла тэнэ сирьимь: „Весь опыт по организации колхозного прилива, по внедрению сдельщины, по проведению полевых работ, по подготовке и расстановке всех сил и средств, по развертыванию наступления на кулака, необходимо изучить и использовать целиком“.

Тидым 3-шы стр-ты тэнэ сарьимь.

„Цилэ бштэн анчышывлэм; колхоз кушмым, организуйы-

мым, сдэлыциным, нырышты паша бштымым, цила силам, молы кэралвл мат йамдэйлымыла да вэрэн-вэрэш шагалтэн мимыла. Кулакын вёлкына пёрымашыжым да цила бштэн шоктымы пашанам тымэнш шокташ да цилаок кэралыш пэжыктэн мийш кэлэш“.

Рушлажы кулакым сёнгаш, лаксыр-тэн шокташ кэлэш манмы, марлажы „кулакын вёлкына пырымашыжым... кэралыш пэжыктэн мийш кэлэш“ манын сэрэн шёндёмым.

10-шы вёлышты рушла сирёмым: „В 1926-27 году всего имеющегося в стране товарного хлеба 630 мил. пудов—кулаки имели 126 мил. пуд“.

Тидём тэнгэ сэрёмым; „1926-27 ин улы киндй „126 мл. пуд. ы л ы н“—кулаквлан 126 м. п. манмы агыл, да 630 мл. пуд „товарный“ манмым йамдёнйт, да тинэр йамдымы вэрэш 126 м. п. „күсён“ сирэн пуэнйт. Кулаквлан манмыжат „вилён“ кэн.

12-шы вёлышты тэнгэ рушла сирёмым: „На основе совхозов, колхозов коммунистическая партия и советская власть добились обеспечения страны хлебом, разрешили в основном зерновой вопрос.“

Тидём 9-шы вёлышты тэнгэ сэрёмым: „колхозвлам да совхозвлам стройён, комуниствлан парты дон совет власть сандэйлыкнэлэн киндём с и т а р э н кёрдынйт, пёрдэн кинды пашам пётэрэн кёрдынйт.“

20-шы вёлышты рушла сирёмым: „Контракция теснейшим образом связана со снабжением деревни с средствами производства: машинами, орудиями, удобрениями, сортовыми семенами и проч.“

17-шы вёлышты тидём тэнгэ сэрёмым: „контракция солан аңа-йёрэн ровотайымы (машинэвлам, сарлам, сэм, пышкыдэ: дёшышвлам, айырымы пёрцывлам, вэсёвламат) пумаш дон ик пашаок ылэш. Контракция бштымыкёй государтвы сола хозайствёвлан цила кэрал адырым пуа“.

Контракция солан аңа-йёрэн ро-

вотайымы пумаш дон ик пашаок ылэш манмыжы ма вара тидёжы лиэш? Йа „ик пашаок“ гыцэ? „Пышкыдэмдёшвлэжы“—мавлэ ылыт вёл? да мам, кыцэ „пышкыдэмдэт“ вёл? Тидёжым кыцэ колхознык пёлышашлык вёл? Йа „сортовой сэмэнэ, дон „айырымы пёрцывлэ“—икток ылыт ма?

Тышток рушла сирёмым; „Ветевоние 1931 года в сельское хозяйство направляется 120 тысяч тракторов (считая на 10-сильный трактор) общей стоимостью в 200 миллионоруб“.

Ты вёлышток тидём тэнгэ марла сэрёмым;

„1931 ин сола хозайствёшкёй 120 тёжэм трактыр колтымы лиэш. Ти трактырвлэжы 200 мабон тэнгаш лишашлык ылыт, 10 сгланвлэ лишашлыквлэ ылыт“ манын сэрэн пумы. Шотлымык манын ылгэцёй-тынэр самынь ак ли ылын.

Улыёрэк рушла сирёмым „снабжение сельско-хозяйственными машинами кроме тракторов, в этом году достигает почти 800 мил. руб. Это в два раза больше прошлогоднего и в семь раз больше довоенного“ Марла, 17 шёй вёлышток, тэнгэ сэрэн пумы:

Тэнгэ трактыр (трактырвлэ агыл ма) гёц паснаок 800 мабон тэнгаш нэрёй сола хозайства машинэвлэ хрөсэньвлээн пумёй лит.

Тидём имэшшёй гёц кок пай шуку лиэш. Вырсёй пэрвишгёй гёц шём гэнэ шукуй лиэш“

Рушлаштыжы: „хрөсэньвлээн“ манмы шамак укэ, да тижэц пасна, марлажы: вырсёй пэрвишёй гёц шём гэнэ шукуй лиэш“ манын тёкэн пуэн. Лачок, вырсёй пэрвишгёй пиш кого лиэш, да мазар гэнэк кого лиэш—иктат ак пэлэп.

24-шы вёлышты рушла тэнгэ сирёмым: „колхозник, лицом к технике! колхозы, выделяте лучших людей для подготовки трактористов и тракторных механиков, обеспечьте подготовку красных специалистов. Вот боевые лозунги осеннего сева“.

20 стр-тёй тэнгэ сэрёмым: „Колхозныквлэ, тэхник токыла мэлын сэрналда! колхозвлэ, айырыда тракториствлэм да тырактырышты шалгышы мэханык-

вләм йәмдйләш йарал әдәмвләм
красный спәциалиствләм тым-
даш йәмдйләлтә! „Тәвә щошым
үдәмәшын бойәвой лозунгвлә-
шй.“ (Рушла сирымь гыц марла
мам, хахань шамаквләм вәс сә-
мьнь сәримьжым, ть шамаквлә
шимьрәкын анчыктымы.)

33 вәлбштй рушла тәнгә сирымь:
„Попыткам кулака сорвать сдельци-
ну, повести борьбу против ударных
норм выработки, снизить эти нормы
и нагрузки на тягло и орудия необ-
ходимо противопоставить этому
массового отпора“.

28-шй вәлбштй марлв тәнгә
сәримь: „Кулакын сдбәльщина
дә ударный нормы ваштарәш
шалгаш цацымашыжым сдбәль
чинь дон пәшә бштйм йарә
икәнәшток лыпшал пиштй-
мьлә.“ Кулакым „цацымашы-
жым икәнәшток лыпшал пиштәш ли-
әш ылгәцй, ниньм пиш йылә пйтә-
рәш линәжй“, „Лыпшал пиштәнок“
пйтәрән кәрдынә маншывлә „лөвий“
уклоным бштәт. Блбмәштйжй гынь
кулаквлә ваштарәш кьрәдәлмәш, ни-
ньн классым пйтәримәш. „Икәнәшток
лыпшал пиштйм“ ганьок куштылгы
агыл, тьнгә куштылгын кулак „цацы-
маш“ ваштарәш кьрәдәлмәш, кулак
лүдбшәт агыл манмыжй правый
опортунизм бләш.

38-шй вәлбштй рушла тәнгә сирь-
мь: „В развернутое наступление на
кулака“ манын сирымьм „кулак ваш-
тарәш кымдыкын“ кьрәдәлмьлә“ вә-
лә мань н сирымь „наступление на
кулака“ кманмым сәримь агыл.

Тьшток: „кулак разбит, но еще
окончательно не добит“ манмым, тә-
нгә сәримь: „кулак йал вьләц лып-
шал пиштймь гыньәт, вижй пйтән
шотә“ „лыпшал пиштймь гынь“-кы-
цә вижй кодын? Кулак лаксыртымы
гыньәт, важгә әчә пйтәримь агыл,—
манын сәрәш кәләш ылын, „Лыпшал
пиштймәш“ кулаквләм пиш куштыл-
гын пйтәрәш лиәш машанымашым
анчыкта,— „лөвий“ укылоным; тьнәм-
жок лыпшал пиштәнок пйтәрәш лиәш
манын сирән, шанәт гынь, кулаквлә
лүдбшәт агыл (опасность укә) манат
гынь,—тидй правый уклонат лиәш,
опортуниствләлән самынь сиримәш,
шанымаш ыләш.

Ти вәлбшток рушла тәнгә сиримьм:
„кулак использует более отсталую
часть женщин“ манмым тәнгә „сәрән“
тыкән пуәнбт; кулак ти пәшәшкь
шьрәнок бьдбьрәмәшвләм шыпшәш“.
цилә бьдбьрәмәшвләм шыпшәш ма?
Колхозыш пырышы бьдбьрәмәш дә
колхозвләш пьрән шотым нәзәр дә
ик поратка (покшал) бьдбьрәмәшвләм
мә йадына! Ай циләм тәмдәм „кулак
шыпшәш“? Тә шукинжок кулак ваш-
тарәш пыт кьрәдәлбдә, колхозвләм
пиньдәмдәдә гыньәт, Войәвөдын
лбмән марлаш сәрбим кньигәштй
„Кулак бьдбьрәмәшвләм шыпшәш“
манын дә „шьрәнок“ әчә маньы си-
рән пуәнбт. Тидьжй лачок гәцә?
агыл, когонжок шайьлан кондшы
пәлән шотым бьдбьрәмәшвләм (значит,
кыдыжым, циләм агыл) кула к алта-
ла „шыпшәш“.

56-шй вәлбштй рушла тәнгә сирь-
мь: „Долой опортунистическую спя-
чку и ставку на самотек“. Сәримь
тәнгә:

„Опортуниствлә амалымаш, „йогән
толмым вьчән шьнцьимәш. каранда
мә гыцнә!“ Потьикарәк! Улнбьрәк әчә
тәнгә сиримь „шьбжым үдймәш тьә-
мпым кушкьбьрәк лүлтәләш“ колхоз-
влә, шьбжй үдймәшым кыш, мазар,
кышкәвәк „күшкьбьрәк луктәлшәш-
лык ылыт вәл??“

Тьшток рушла сиримьм: мы дела-
ем дело, которое в случае успеха
перевернет весь мир освободит
весь рабочий класс и все трудовые
крестьянство,“ Тидым тәнгә сәримь:
„Мәнмән пәшәнә, йажон бш-
тән мимьдон цилә сәндәлбк
вьлнбш труйышы хрәсәнвләм
дә ровочывләм ирькыш лык-
тәш, пайан сәндәлбкым сымь-
рә“. Сиримьн айьртәмжым
ужыда.

Анчән ләкмь кньигән акйарывлә-
жй пиш когон шуки улы, цилә нбь-
пбьм анчыктән шокташ ньыгыцәят ак
ли. Пиш когон худан сиримь дә кол-
хозньиквлә молы ньимат тижәц ынгы-
лән ак кәртәп. Тәнгә сирәш йара гы-
цә? Күм тәнгә сәрбим дон алталәдә???

Мә әчә, 1932 ин 15-шй йанварьын
1-ш (19) номыран „У сәм“ журнал
гишән изиш кәләсәнә.

„У сәм“ журналын бштән шоктым
достьижәнывләжй улы гыньәт, са-

мынь влэжэт пүлэ улы. 1-ш номыр журналышты, тэнэш, 1932 ин, пйта-риш пэтылэткын нйлымшы, остатка ин социализм бштымаш пашаштына мавлам бштышашлык пашавлана гишан (промышленность, сола хозайствы, культур паша гишан) нымат сиримы агыл. Тидым 1932 ин лэкшы 1-шы номырэш сирьдэ аклюок ылын. Ти гишан анцыл статьяшат „Тэнэ бштышашлык пашавлана“ манмы гынбат,-нымат сиримы агыл *)

Марла кныгә, журналвлә лыкмашты йажо паша гыц пасна,-шуки самынвлә улы. Ти анчыктымнадон,-улы самынвләм төрлән шокташ кәлөш манын сирәнә. Кныгә, журнал

лыкмаш пашаат партын гәнбэраль-ный корныжы гыц ныгыды вэкат бнжбы лыпшалт, лывшалтшывлә дон пыт кыредәлмылә. Кныгә, журнал лыкмашты улы самынвләм смәлан пыт кычән анчыктән лыктын мйаш дә цилә акйарыжым өрдбш шуэн колтән, кныгә журнал лыкмаш пашам пыт йөндәрән шоктымыла.

*) Тишэцйн пакйлажы, „Лэнын Корны“ газэтын 20, 21 №-рвләш, пэцәтлымй „СССР историм куктылмашым важжө пйчкөдөн шуаш“ лымән статьяшты анжйк-тымй „У сэмйн“ самйнвләжым кәтыккын сиримы кәй. Кок пачаш пэцәтлымй бн-жы ли манйн, мй тй сиримыжым лйк-тын шушна. Рэдакцыя.

ИНВ. № _____

ЫШКЭ туан йылмьидәм йажон пә-? лэдә вара?

Мәнмән мары йылмьі литьэратурна шамаквләдон пишок нэзэр ылэш. Кьызытшьі Ылымашлән кэрәл шамаквләм мон ана ситәрби. Ти шамаквләм мәләннә Ыштәш кәлэш, у тәрминшамаквләм мон лыкташ кәлэш.

Кыды проста рушла шамаквләмок вәк марла шамаквләшкьі сәрәш акли. Кыды шамаквләжьі мары йылмьіштһнә ылытат дә мә ниньім трүкьіштһ кьичәл лыктын ана кәрдт.

Ти шамаквләм пәлән шоаш, ниньім угыц Ыштәш манын, „У сәм“ журналәшнә йори кьидәжьім (отдәлым) мә Ыштәш линнә. Мә гиштһі марлашкьі сәрьшәшлык шамаквләм анжыкташ тьингәльһнә. Ти шамаквләм кьыцәлә шәрьимьлә, кьыцәлә лымдьимьлә, ниньім пәлбшвлә „У сәм“ журналышкьина сирән колтышашлык ылыт. Мә вара ниньйн сирьимьштһім журналышкьі колтәнә, йажон сәрьшвләлән, йажо тәрминвлә пушывләлән прәмивләм пузнә; у шамаквләжьім, у тәрминвләжьім прәмивлә гишән вәлә агыл, мә Ыштһшәшлык ылына.

Социализм стройымашлан палшышашланән, культурнам шәрьшәшләнән пиш когонжок ти пәшәм мә Ыштһшәшлык ылына.

У шамаквләм, у тәрминвләм Ышкәтһн-Ышкәтһн шанән мон лакташ йа-

сы. Погынымашвләштһі, шьинзьшволкывләштһі моло ниньйвлә гишән шанаш пиш йөнән ылэш. Шонгә мары вәтыввлә гьйцәт моло йадышташ лиэц.

Кьызытәш тәхәнш шамаквләм марылашкьі сәрәш пузнә:

Обезличка. Уравниловка. Дело чести и славы. Энтузиазм. Принцип. База. Установка. Проблема. Реализация. Естественный. Конкретный. Ресурсы. Организовать. Инициатива. Качество. Преимущество. Объединенный. Ударничество. Трудовая дисциплина. Активность трудящихся масс. Масса металла. Имеет мировое значение.

Эчә тидьім марла сәрьидә:
„XVII конференция ВКП(б) считает, что огромные природные богатства страны, большевистские темпы социалистического строительства, растущая активность широких масс рабочих и колхозников и правильная линия партии полностью обеспечивают такое развертывание производительных сил социалистического хозяйства во втором пятилетке, на основе которого будут окончательно ликвидированы капиталистические элементы в СССР. (XVII парткон. II-шы вьйц ияш план гишән рәзольуци гьйц).

Иш. № 34

ИЗДАТЕЛЬ: Горно-Марийское Издательство. Ответственный редактор — РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ. Члены редколлегии: АЛЕШИН Г. И. СОСНОВ П. Т. МИТРЮШКИН С. И. ИГНАТЬЕВ Н. В.

Адрес редакции: Козмодемьянск Г.—М. р-на Маробласти, ул. Ленина д. № 10 тел. № 23.

Сдан в набор 20—II-32 подписан к печати 15-III-32 г: 2³/₄ п. л. 64320 зн. в п. л. Размер 180X260.

Райлит № 59 * * * * * Тираж 750 * * * * * Заказ № 399 * * * * *
Типография Гор. Мар. Изд-ва. Козмодемьянск МАО ул. Ленина д. №11

Кырык Мары Издатэлыствык ТОКО ЛЫКМЫ КНИГÄВЛÄ

„ИЗИ КОЛХОЗНЬЫК“	Нёлыбмшй группылан лыкмы тымэньмй журнал	75 коп.
„ШЫМЫТ“	Бйрвэзылык шайыштмашвлä	20 коп.
ЯРУСКИН П. И.	Шошым пашанä	10 коп.
А. ВОЛКОВ	Йакшар арми гыц толшы Шарин	40 коп.
ПЛАВИЛЬЩИКОВ	Кылат кйргй киндй лсктызывлä	25 коп.
ШТЕЙНБЕРГ	Доходан садывичй	50 коп.
ХVІ-шы ПАРТСЙЭЗД	Промышльэньыстын вйц иаш план бйштэн шоктымаш гишан рэзо- люцы	20 коп.
В. СЭЛДЯЙКИН	Краткий учебник Гор. Мар. язы- ка для русских	45 коп.
ВАСИЛЬЙЭВ дон ЛАСТОЧКИН	Вольык ледйым кнйгä	
ГАРИН	Садывичйшты шйжй пашä	
МАЛИНОВ	Кыцä йур лиэш	
ВАРСУКОВ	Иквйрэш урдымы вольык пичйым кыцä бйштймйlä.	
ГЭРАСИМОВ	Колхоз производствын тэхникйжйым тымэнь пälэн шо.	
БЭЛИЧЭНКО	Тошты колхозвлä у гыц лишйвлälән палшыда.	
БАС. ПАТР	Танäштәрән	
„У БЫМЫЦ“	3-шы илык комплæксән кнйгä	
С. Н. НИКОЛАЙЭВ	2-ш лыктыш	
ПОГЫМЫ	„Ош когәршй“ (пйәсй)	
РЭЗЦОВ	Хилип. Микуш	
	Польаквлән пльәнйшты	

Пэцйтышты ылыт.

М. К. ХАЙЭВ	Кавштавичäдйрвлäm, хазымыштым ир куштыман
С. Л. ГОЛЬДБЭРГ	Морко
В. ГАИДА	Томат (помидор)

Ти кнйгäвлäm Кырык Мары Райпотрæбсойузын кнйгä
магазинйшты дä сола коперативвлäштät нälэш лиэш

Нälдä!!! ЛЫДТА!! Шәрйдä!!!

